

О.В.П'ятецька

ЮРИДИЧНИЙ ТЕРМІН У ЛІНГВІСТИЧНОМУ АНАЛІЗІ

Київ 2020

УДК 811.161.3373.5

Рекомендовано Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(протокол № 5 від 17 листопада 2020 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Стишов О.А., д-р філол. наук, професор
Київський національний університет імені Бориса Грінченка
Климентова О.В., д-р філол. наук, професор
Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Грабовська О.О., доктор юридичних наук, доцент
Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

П'ятецька О.В. **Юридичний термін у лінгвістичному аналізі:** навч. посібник. Київ: Азимут-Україна, 2020. 101с.

Навчальний посібник присвячено актуальним питанням фахово-лінгвістичної підготовки майбутніх юристів, важливою складовою частиною якої є мовно-термінологічна компетенція. Пропоноване видання містить відомості про поняття мова права, юридичний термін та основні вимоги, що висуваються до нього, функціональний та стилістичний потенціал юридичних термінів у різних сферах комунікації: офіційно-діловій, науковій, масмедійній. Також у посібнику подано систему прав і завдань, які передбачають розвиток умінь і навичок здійснювати лінгвістичний аналіз правових термінів у юридичних текстах.

Для студентів юридичних спеціальностей, викладачів, науковців і всіх, кого цікавлять проблеми українського термінознавства, теоретичні та прикладні аспекти юридичної лінгвістики.

УДК 811.161.3373.5

© О. В. П'ятецька, 2020

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Розділ 1. Юридичний термін у контексті сучасного термінознавства.....	6
1.1. Мова права та її ознаки	6
1.2. Поняття «юридичний термін». Основні вимоги до юридичних термінів..	9
1.3. Класифікації юридичних термінів	13
Контрольні запитання та завдання	18
Рекомендована література	19
Розділ 2 . Лексико-семантична характеристика юридичної термінології.....	20
2.1. Полісемія (багатозначність) юридичних термінів	20
2.2. Явище синонімії юридичних термінів	22
2.3. Паронімія юридичних термінів	26
2.4. Антонімія в юридичній термінології	28
2.5. Фразеологія в мові права. Юридичні фразеотерміни	30
Контрольні запитання та завдання	31
Рекомендована література	32
Розділ 3. Юридичний термін у функціонально-стилістичному аспекті	33
3.1. Юридична термінологія в офіційно-діловому стилі	34
3.2. Правова термінологія в науковому стилі	39
3.3. Юридичний термін у масмедійній комунікації	45
Контрольні запитання та завдання	48
Рекомендована література	50
Висновки	51
Підсумкові тести та завдання	54
Фахові тексти для лінгвістичного аналізу	63
Література	86
Словник найуживаніших термінологічних словосполучень і мовних кліше із різних галузей права	90

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні серед вимог, які висуває сучасне суспільство до кожного здобувача вищої освіти, однією з найважливіших є вміння комунікувати в поліаспектному професійному просторі як в усній, так і в писемній формах. Ідеться не лише про належний рівень мовної компетентності, володіння державною та іноземними мовами. Для набуття практичних навичок у сфері будь-якої діяльності необхідні ґрунтовні знання фахової термінології, яка формує науково-теоретичну базу для розв'язання різних мовних прикладних завдань. Наразі це є особливо актуальним у навчальній підготовці майбутніх юристів. Під впливом низки позамовних чинників соціального, політичного, культурно-освітнього характеру термінологічна система мови права постійно зазнає змін і продовжує розвиватися, а тому потребує унормування, уніфікації та вдосконалення.

Змістове наповнення запропонованого навчального посібника безпосередньо пов'язане з основною його метою – ознайомити студентів з основними концепціями дослідження юридичних термінів у лінгвістичному аспекті, зокрема в лексико-семантичному та функціонально-стилістичному; навчити їх встановлювати термінологічний статус мовних одиниць у фахових текстах; правильно тлумачити значення термінів та коректно їх уживати в правовому контексті; визначати функції юридичних термінів в офіційно-діловій, науковій, масмедійній сферах комунікації; уникати типових мовних помилок, пов'язаних із явищами псевдосинонімії, паронімії, калькування тощо, що трапляються в різних жанрах фахових текстів.

Основну увагу в посібнику зосереджено на створенні не лише цілісного уявлення про поняття юридичного терміна, його ознаки, класифікації та способи творення, а також на функціональному підході до вивчення термінології мови права, її комунікативному потенціалі в різних стилях української літературної мови, проблемі вибору терміна та особливостях його перекладу відповідно до контексту.

Комплекс запропонованих у посібнику практичних завдань допоможуть студентам сформувати необхідні навички роботи з фаховими текстами, написання науково-дослідницьких робіт; здійснювати лінгвістичний аналіз юридичних термінів; встановлювати доцільність та коректність їхнього вживання.

Структурно навчальний посібник складається з трьох основних розділів, до кожного з яких подано висновки, контрольні питання й завдання, рекомендована література. Така побудова викладу матеріалу сприятиме його легкому й ефективному засвоєнню та закріпленню, а також можливості самостійного опрацювання. У кінці посібника міститься словник найбільш уживаних термінологічних словосполучень і мовних кліше, дібраних із юридичних текстів різних галузей права: кримінального, цивільного, сімейного, трудового тощо, який дасть змогу студентам і всім, хто цікавиться мовою права, швидко опанувати усталені вирази й терміни юридичної мови та покращити загальну мовну культуру професійного спілкування.

Авторка буде вдячна за всі пропозиції та зауваження щодо вдосконалення структури й змісту цього посібника.

Розділ 1.

Юридичний термін у контексті сучасного термінознавства

В основі нормативно-правового регулювання діяльності суспільства та функціонування держави лежить мова права, через яку здійснюється фахова комунікація юриста, репрезентуються правові поняття й категорії, створюються правові тексти різних жанрів, вирішуються правові проблеми та завдання. Мова права, яка вивчається у вищих навчальних закладах, традиційно пов'язується з двома основними сферами: *приватним* (цивільним, сімейним, трудовим, житловим, земельним, господарським) правом і *публічним* (конституційним, кримінальним, податковим, митним та ін.) правом. Кожна з названих галузей права оперує своєю термінологією, яка потребує систематизації та унормування. Крім цього, для з'ясування місця й ролі юридичної термінології в системі українського термінознавства необхідно дослідити сутність і природу правових термінів, способи номінації юридичних понять, класифікації юридичної термінології за критеріями походження, структури, семантики, словотворчими ознаками, функціональними та стилістичними характеристиками. Розв'язання цих завдань у поєднанні з міждисциплінарним підходом до вивчення мови права стане запорукою досягнення належного професіоналізму та компетентності майбутніх юристів.

1.1. Мова права та її ознаки

Мова права як система є стилістично розмаїтою, оскільки правові поняття й терміни використовуються в законодавчій, судочинній, науково-освітній, науково-популярній, масмедійній сферах спілкування, рідше – у художній літературі, тобто вона охоплює різні функціональні стилі української мови: офіційно-діловий, науковий, стиль масової інформації, художній стиль. Більшість учених розглядає юридичну мову як самостійну

підсистему літературної мови. Так, Н.В.Артикуца зазначає: «Мова права – це функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, обумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній» [7,с.24]. Дослідниця також наголошує на тому, що мова права найбільше має спільних ознак з офіційно-діловим стилем і тому активно використовує його стилістичні засоби. Цей стиль обслуговує сфери внутрішнього й міжнародного законодавства, судочинства, нотаріату, діловодства та має такі підстили: *законодавчий* (Конституція, закон, указ, кодекс тощо), *дипломатичний* (договір, угода, декларація, конвенція і т.д.), *судово-правовий або юридичний* (позов, апеляція, обвинувальний висновок, протокол допиту тощо), *адміністративно-канцелярський* (довідка, звіт, контракт, заява, доручення і т.д.) [7, с.26-27].

Серед загальних домінуючих ознак мови права можна виокремити: офіційність; директивність (обов'язковість, наказовість формулювань та приписів у юридичних текстах); високий ступінь стандартизації; чіткість і послідовність викладу; об'єктивність змісту; точність та однозначність; нейтральність (відсутність емоційно-експресивного забарвлення); цілісність і логічну завершеність юридичних текстів; раціональну лаконічність; активне вживання віддієслівних іменників на позначення процесів та абстрактних понять (*показання, допит, покарання, замах, затримання, подання* тощо); номенклатурних найменувань (назв законів, посад, організацій, державних і міжнародних органів); аббревіатур (скорочені назви за першими початковими буквами, наприклад: КК – Кримінальний кодекс, МОЗ – Міністерство охорони здоров'я); сувору нормативність на всіх мовних рівнях (відповідність встановленим лексичним, граматичним, орфографічним, стилістичним та іншим мовним нормам української літературної мови).

Мова права є багатофункціональною, динамічною та відкритою системою. Термінологічні мовні одиниці виконують в юридичних текстах *номінативну функцію* (здійснюють називання правових понять);

комунікативну (є засобом фахового спілкування); *когнітивну* (є засобом пізнання правових явищ і здобуття правового досвіду); *нормативно-регулювальну* (через мову права регулюються суспільні відносини, встановлюються правила та норми людської поведінки); *виховну* (відбувається правове виховання громадян); *естетичну* (нормативність юридичних текстів, їхня стилістична досконалість робить мову права еталоном якості і показником високої правової мовної культури) тощо. Про динамічність і незамкненість мови права свідчить той факт, що вона під впливом історичних, суспільно-політичних, ідеологічних, культурно-освітніх та інших факторів постійно поповнюється новими термінами та поняттями, які потребують номінації. З цією метою використовуються як українські загальноживані слова з різних сфер спілкування, які термінологізуються в контексті правового документа, так і запозичена лексика. Як приклад можна навести реалії сьогодення: світова пандемія коронавірусу й карантинні обмеження для населення зумовили не лише появу низки законопроектів і постанов в українському законодавстві, а й активне використання термінології з інших наукових галузей, зокрема медичної, технічної, уживання нових номенклатурних назв, іншомовної лексики: *обсервація, респіратори, скринінг хворих, адаптивний коронавірус, самоізоляція, антисептичні засоби, пандемія, COVID-19, SARS-COV-2*; термінологічних словосполучень фразеологічного типу: *санітарне та епідемічне благополуччя, дистанційна (надомна) робота, протиепідемічні заходи, антикризові закони* тощо. Це вкотре доводить, що мова права перебуває в нерозривному зв'язку з навколишньою дійсністю та подіями, що відбуваються в житті соціуму.

Отже, мова права – це самостійна багатофункціональна комунікативна система української літературної мови відкритого типу з притаманними їй мовними, стилістичними, жанровими та структурно-функціональними ознаками, через яку регулюються суспільні відносини, правова безпека

держави, встановлюються норми та правила людської поведінки згідно з чинними законами, а також відбувається фахова комунікація.

1.2. Поняття «юридичний термін». Основні вимоги до юридичних термінів

Кожен юридичний термін є ключовим номінативним та інформативним компонентом фахових текстів, що входить до складу терміносистем різних галузей права. Із цих терміносистем формується юридична термінологія – «...сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки й практики. Вона є об'єктом вивчення як у юриспруденції (зокрема, у теорії держави й права), так і в мовознавстві (термінознавстві, лексикографії тощо)» [37].

Юридичний термін – це слово чи словосполучення, яке є узагальненою назвою певного правового поняття, що використовується в різних сферах права та в мові правничої науки. Визначення термінів і тлумачення їхніх значень подаються в юридичних термінологічних словниках, довідниках, енциклопедіях, підручниках. При цьому варто пам'ятати, що юридичний термін найточніше розкриває своє значення лише в конкретному контексті нормативно-правових документів, відповідних галузей права, судових дебатів тощо. Наведемо приклад тлумачення терміна «гранд» у різних видах права. У цивільному праві – це 1) «благодійна пожертва, що має цільовий характер»; 2) «цільове фінансування окремих суспільно корисних програм, громадських об'єднань...»; 3) «бюджетні асигнування»; 4) «податкові звільнення» [5]. У податковому праві цей термін означає «цільові кошти», що надаються безоплатно іноземними благодійними організаціями підприємствам та фізичним особам у грошовій або натуральній формах на проведення наукових або інших досліджень, ... навчання, лікування та інші цілі з наступним звітом про їхнє використання» [2]. Тож, як бачимо, значення

юридичного терміна «гранд» залежить від правової галузі, у якій він уживається.

Щоб термін набув поширення в науковій комунікації, він повинен відповідати встановленим нормам і мати такі ознаки: *точність, однозначність, дефінітивність, номінативність, зрозумілість, стислість, системність, доброзвучність, сполучуваність* (здатність поєднуватися з різними частинами мови й утворювати граматичні конструкції, словосполучення) та інші [10, с.30-33].

До юридичних термінів також висувають вимоги, які здебільшого збігаються з вищевказаними загальними ознаками. Розглянемо ці вимоги детальніше:

- *однозначність* (термін повинен мати одне значення в межах своєї терміносистеми);
- *дефінітивність* (термін повинен мати чітке визначення);
- *точність*;
- *системність* (кожен термін належить до певної терміносистеми, у межах якої має конкретне значення);
- *нейтральність* (відсутність у терміна емоційно-експресивного забарвлення, образності);
- *раціональна стислість* (термін повинен максимально лаконічно відображати правове поняття й мати раціональну довжину);
- *словотворча здатність* (терміни можуть слугувати основою для творення похідних слів за допомогою різних словотворчих засобів: префіксів, суфіксів, основоскладання, словоскладання та ін. й утворювати терміноряди, наприклад: *суд – суддя, судовий, підсудний, осудність, неосудність, судочинство, судоустрій*);
- *мовна правильність* (юридичні терміни мають відповідати мовним нормам української літературної мови: фонетичним, орфоепічним (вимова), акцентуаційним (наголос), орфографічним (правопис), лексичним, граматичним, стилістичним).

Науковці ще додають до вищеназваних вимог:

- питомість – це пов'язано з функціонуванням запозичених термінів у мові українського права, які слід залучати в мовну практику лише за умови відсутності питомого, тобто власне українського відповідника. Таким чином, учені застерігають від надмірного й невиправданого введення в юридичну мову іншомовних слів-термінів;

- упродовженість або поширеність – ця вимога полягає в тому, що в процесі вибору кількох назв одного юридичного поняття треба віддавати перевагу найбільш уживаному й поширеному терміну в правознавстві й традиційному у використанні фахівцями [12, с.295].

У ролі термінів не рекомендується вживати діалектизми, жаргонізми, архаїзми.

Дотримуватися всіх встановлених вимог і методичних порад щодо термінів вдається не завжди. Наразі актуальними й ще не розв'язаними в мові права залишаються питання:

- уніфікації юридичної термінології;
- розробки чітких дефініцій для термінів, які позначають нові правові поняття;
- кодифікації термінів (фіксація офіційного визначення терміна в словниках, законодавчих документах);
- синонімії та псевдосинонімії термінів.

Одним із прикладів термінів-псевдосинонімів є слова «строк» і «термін», значення яких у повсякденній мові ототожнюється. Проте в Цивільному кодексі України вони втратили синонімічний зв'язок. Так у статті 251 Цивільного кодексу України «Поняття строку та терміну» ці слова позначають різні поняття: «Строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення» [5,с.64]. «Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення» [5,с.64];

● тавтології - повторення однакових, спільнокореневих або близьких за семантикою слів. Тавтологія належить до категорії лінгвістичної інформаційної надмірності, яка характерна саме для мовної законодавчої практики [15,с.256]. Це зумовлено різними причинами: мовною недбалістю, недостатньою скрупульозністю, наміром повніше викласти зміст певного нормативно-правового акта. Розрізняють виправдану та невиправдану тавтологію. Прикладом виправданої тавтології може бути термінологічне словосполучення «близькі родичі», значення якої в кримінально-процесуальному праві тлумачиться як «батьки, чоловік, дружина, діти, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки» [9,с.78]. Зокрема, у контексті статті 12 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» цей термін набуває особливого значення і тому не може бути жодним чином змінений, так як згідно з названим законом донорами для людини можуть бути лише перелічені вище члени родини. Інші тавтологічні поєднання слів *забезпечити безпеку, відшкодувати шкоду, вчинити злочин* широко вживаються в Конституції України та інших законодавчих документах:

«*Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України ... є обов'язком держави*»[3,с.7].; «*Кожен має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої ... діями чи бездіяльністю органів державної влади...*»[3,с.21].; «*Не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин*» [3, с.19].

На наш погляд, більш вдалими відповідниками перелічених терміносполук є *гарантувати безпеку, компенсувати шкоду (відшкодувати збитки), скоїти злочин*. Однак щодо словосполучень *забезпечити безпеку – гарантувати безпеку* виникають сумніви, чи виступають вони абсолютними синонімами в різних законодавчих контекстах. Як зазначають тлумачні словники української мови, існує певна різниця в значенні дієслів *забезпечити та гарантувати*, перше з яких означає «створювати надійні

умови для здійснення чого-небудь», а друге – «давати гарантію в чому-небудь, нести відповідальність, мати зобов'язання»[3,с.149]. Очевидно саме це є причиною уникнення словосполучення *гарантувати безпеку* в українському законодавстві. Таким чином, термін «забезпечити безпеку» є прикладом виправданої тавтології;

- ще однією мовною проблемою юридичних текстів є уживання калькованих слів із російської мови: «прийняття законів» замість «ухвалення законів»; «у ході слідства» замість «у процесі (під час) слідства»; «в якості доказу» замість «як доказ» тощо.

Тож, дотримання вищезгаданих вимог щодо юридичних термінів, проведення лінгвістичної експертизи українських нормативно-правових документів забезпечує прозорість і розуміння правової інформації, точне відтворення її змісту, а також коректність вибору того чи іншого терміна в конкретному юридичному контексті.

1.3. Класифікації юридичних термінів

Для впорядкування й систематизації значної за обсягом правової інформації, відтвореної в юридичній термінології, дослідники мови права здійснили класифікацію юридичних термінів за різними критеріями: походженням, способом словотворення, уживанням у певній галузі права, структурою, семантикою тощо.

Розглянемо найбільш відомі види класифікацій юридичних термінів.

Варто зазначити, що більшу частину юридичної термінології становить загальноновживана лексика, яка в нормативно-правовому контексті термінологізувалася. Так утворилися: 1) загальноновживані юридичні терміни – це побутова лексика з народної мови на позначення назв предметів, дій, ознак. У юриспруденції ці слова позначають чітке правове поняття та є однозначними, наприклад: *порядок, рішення, захист, безпека, справа, закон, відповідальність* тощо; 2) загальноновживані терміни, які набули більш

вузького значення в контексті певної галузі права. Зокрема, у Кримінальному кодексі України загальнозживані слова *крадіжка, вина, свідок, покарання* та багато інших мають свою дефініцію й належать до терміносистеми кримінального права; *речі, заповіт, майно, спадкоємець* є термінами цивільного законодавства України і репрезентують терміносистему цивільного права; 3) спеціальні або власне юридичні терміни – відображають специфіку законодавчих, державно-правових понять і не завжди є зрозумілими для пересічних громадян без юридичної освіти. Ці терміни створені для потреб саме правової сфери: *амністія, імпичмент, санкція, інсинуація, позов, презумпція невинуватості* тощо; 4) технічні юридичні терміни стосуються певної наукової галузі чи спеціальності (техніки, економіки, медицини і т.д.): *відеокамера, детектор брехні, радар, респіратори, пандемія, антисептики, дефолт, емісія* тощо. Деякі з технічних термінів є близькими до професіоналізмів, які, на відміну від термінів, не мають наукового визначення, а є лише назвами конкретних предметів, дій, пов'язаних зі сферою діяльності певної професійної групи людей.

За вживанням у різних правових галузях і сферах спілкування юридичні терміни поділяють на:

- загальні (загальнонаукові) – вживаються у всіх галузях права й закріплені в Конституції й основах правознавства (*держава, закон, громадянин, функція, право, орган* і т.д.);

- галузеві (вузькоспеціальні) – ці юридичні терміни вживаються лише в одній галузі права. Наприклад: *патронат, усиновлення, опіка, шлюб* – терміни сімейного права; *грабіж, амністія, шахрайство, вирок, шантаж* – терміни кримінального права;

- міжгалузеві – юридичні терміни, які використовуються одночасно в кількох, нерідко суміжних галузях права (*кримінальна відповідальність, потерпілий, порушення кримінальної справи* тощо є міжгалузевими термінами, оскільки характерні для кримінального процесу та кримінального права, тобто для кримінально-процесуального права).

Першу з вищеназваних груп – загальнонаукові терміни ще називають загальноправовими та відносять до так званої вертикальної термінології мови права. Натомість до горизонтальної термінології належать друга й третя групи – галузеві та міжгалузеві юридичні терміни [19].

За походженням розрізняють: власне українські або питомі юридичні терміни (*уряд, позов, кара, злочин, вирок, ухвала, правосуддя* тощо) та запозичені, основний фонд яких становлять терміни грецького й латинського походження: із латинської мови – *нотаріус, мораторій, мандат, референдум, апеляція, аліменти, санкція* і т.д.; із грецької – *дактилоскопія, анархія, евтаназія, ідеологія*. Крім того, у мові права функціонують терміни, запозичені з англійської, німецької, французької, італійської мов: *інвойс* (англ.), *легальний* (англ.), *імпічмент* (англ.), *шантаж* (фр.), *вердикт* (фр.), *авізо* (італ.).

До окремого типу запозичень відносять інтернаціональні терміни, які були засвоєні багатьма мовами світу. Ці юридичні терміни мають переважно латинське або грецьке походження: *конституція, адвокат, політика, юстиція, акт* і т.п. Деякі усталені словосполучення-інтернаціоналізми не перекладаються й відтворюються в юридичних текстах транслітеровано: *де-факто, де-юре, персона нон грата*.

За структурою можна виокремити:

- прості юридичні терміни (однокомпонентні): *позивач, відповідач, право, гарантувати, суд, легальний*;
- складні юридичні терміни (двокореневі), утворені шляхом словоскладання чи основоскладання: *правочин, судоустрій, волевиявлення, купівля-продаж, президентсько-парламентський*;
- складені (багатокомпонентні) – юридичні термінологічні словосполучення, що складаються з двох, трьох і більше компонентів. Наприклад, двокомпонентні терміни: *позовна давність, фіктивний шлюб, апарат держави, апеляційна*

скарга, кримінальна відповідальність; трикомпонентні терміни: цивільні правові відносини, державна виконавча служба, суб`єкти права власності; багатокомпонентні (містять більше трьох слів і становлять змістову єдність): вчинення злочину з особливою жорстокістю; підстави набуття права власності; правове регулювання ринку цінних паперів; автоматичне набуття й втрата громадянства України.

У всіх термінологічних словосполученнях є ключове слово-термін, що конкретизується та уточнюється іншими складовими компонентами.

За семантикою (значенням) юридичні терміни поділяються на:

- однозначні
- багатозначні

Безперечно, терміни тяжіють до однозначності, проте існують правові терміни, які мають кілька значень. Наприклад: термін *договір* вживається в трьох значеннях в цивільно-правовому контексті: 1) окремий вид угоди; 2) зобов`язальне правовідношення, 3) як форма існування певних правовідносин, тобто як документ; термін *право* також є багатозначним: 1) система чинних у державі правових норм і принципів, встановлених як регулятор суспільних відносин; 2) норми й можливості (свободи) суб`єкта права задовольняти власні інтереси в конкретних ситуаціях («право на пільги», «право на відпустку» і т.п.); термін *суд*: 1) державний орган, який розглядає цивільні, кримінальні, адміністративні справи («Конституційний Суд України»); 2) приміщення, де відбувається розгляд справ («зала суду»); 3) процес, тобто розгляд цивільних, кримінальних та інших справ («судовий процес»).

В українській терміносистемі права багато термінів утворилося внаслідок різних дериваційних процесів, тобто способів словотворення, вивчення яких дає можливість простежити закономірності становлення та розвитку юридичної термінології. Найпродуктивнішими способами творення термінів є: 1) суфіксальний (-н, -анн, -енн, -ість, -інн, -ов, -ськ, -ств, -цтв, -нин, -ок

тощо): *злочинний, відшкодування, регулювання, покарання, судовий, рівність, свідок, громадянин, представництво, найманство*; 2) префіксальний (-не, -о, -по, -без, -роз, -під, -не, -ви, -до і т.д.): *неосудність, бездіяльність, виплата, довести (до самогубства)*; 3) префіксально-суфіксальний: *підсудний*; 4) безафіксний (у мові права вживається багато термінів-іменників віддієслівного походження, утворених способом усічення основи слова): *замах, розшук, підпал, підкуп, позов, напад, арешт*; 5) словоскладання та основоскладання: *правоздатний, судочинство, законодавство, цивільно-правовий, кримінально-процесуальний, купівля-продаж*; 6) субстантивізація – творення термінів шляхом переходу прикметників чи дієприкметників в іменники: *потерпілий, неповнолітній, затриманий, заарештований, слідчий*; 7) переосмислення (спеціалізація) загальноживаної лексики, що відбувається завдяки метафоризації одного з компонентів терміносполуки: *відмивання грошей, тіньова економіка, померла спадщина* (у Цивільному кодексі України термін означає майно померлого, яке не переходить до спадкоємців), *тяжкі злочини, стягувати податки, грубе порушення, тягнути за собою кримінальну відповідальність, нести відповідальність*.

За змістом юридичні терміни є номінацією:

- юридичних і фізичних осіб: *адвокат, прокурор, позивач, свідок, відповідач, суб`єкт*;
- процесуальних дій: *легалізувати, карати, скасовувати, призначати, укладати, ухвалювати, звільняти*;
- об`єктів і результатів правової діяльності: *постанова, акт, резолюція, позов, угода, контракт, законопроект, кодекс, указ, положення, протокол*;
- абстрактних понять: *вчинок, дія, процес, обов`язок, шантаж, ухиляння, оскарження, відшкодування, стягнення, захист, вирок, несплата*.

Усі наведені класифікації сприяють кращому розумінню та засвоєнню юридичних термінів з погляду значення, структури, джерел походження, способів творення та вживання в різних галузях права.

Контрольні запитання та завдання

1. Яку роль відіграє мова права в житті держави та суспільства?
2. Які сфери та галузі права вам відомі?
3. Дайте визначення терміна «мова права».
4. Поясніть, чому мова права вважається стилістично розмаїтою.
5. Які функції виконує мова права?
6. Назвіть загальні ознаки мови права.
7. Мова права є відкритою чи закритою мовною системою?
8. Сформулюйте дефініцію поняття «юридичний термін».
9. Які основні вимоги висуваються до юридичного терміна?
10. Які питання щодо унормування мови українського права на сьогодні є актуальними?
11. Чим терміни відрізняються від професіоналізмів?
12. Що таке номенклатурні назви? Наведіть приклади.
13. За якими критеріями науковці класифікують юридичні терміни?
14. Утворіть термінологічні словосполучення зі словами: *відповідальність, посада, злочин, вирок, рішення, безпека, громадянство* за зразком: **заходи** – *примусові заходи; заходи виховного характеру; у(в)жити заходів*.
15. Випишіть із Конституції України, а також із Кримінального, Цивільного кодексів України по п'ять термінів чи термінологічних словосполучень. Охарактеризуйте їх за такими критеріями: 1) джерело походження; 2) структура; 3) значення (сформулюйте дефініцію); 4) належність до відповідної галузі права. Утворіть, якщо можливо, терміноряди з вписаними термінами.
16. Випишіть із наукових джерел (див. список рекомендованої літератури) кілька визначень поняття юридичного терміна. Яке з них, на ваш погляд, є найбільш точним і вдалим?
17. Продовжіть перелік найвищих державних посад, вписавши їх із тексту Конституції України: Прем'єр-міністр України, Зверніть увагу на їхній

правопис. Поясніть, до якої групи лексики належать назви посад: терміни, професіоналізми, номенклатурні назви.

18. Наведіть два-три приклади юридичних термінів, утворених шляхом субстантивзації (переходу прикметників, дієприкметників в іменники).

Рекомендована література

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 01 вересня 2018р.: Офіційний текст. Київ: Алерта, 2018.
2. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія: навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Стилос, 2004. 275с.
3. Артикуца Н.В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію//Українська термінологія і сучасність: зб. наук. Праць. Вип.6. Київ: КНЕУ, 2005. с. 84-89.
4. Беліков О.О. Тлумачний словник найсучасніших юридичних термінів. Харків: Прапор, 2011. 320 с.
5. Гладківська О.В. Вимоги до нормативно-правової термінології//Інформація і право. №1 (13). 2015. с. 55 – 62 .
6. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів // Проблеми української термінології. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська Політехніка», 2008. с. 294-297.
7. Красницька А.В., Чулінда Л.І. Вимоги до вживання юридичних термінів у нормативно-правових актах // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. Київ. 2018. с. 100 -104.
8. Мова української юриспруденції: навч. посібник / В.М. Пивоваров та ін. Харків: Право, 2019. 330с.
9. Пиголкин А.С. Язык закона: черты, особенности. Москва: Юрид. лит., 1990. 190с.

10. Юрислінгвістика: словник термінів і понять/Л.І.Шевченко, Д.В.Дергач, Д.Ю.Сизонов, І.В.Шматко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 348с.

Розділ 2 . Лексико-семантична характеристика юридичної термінології

Останнім часом спостерігається значний науковий інтерес до лексико-семантичних процесів, які відбуваються в системі юридичної термінології. Ці процеси стосуються таких явищ, як полісемія (багатозначність), синонімія, антонімія, омонімія, паронімія, досконале вивчення яких у межах різних терміносистем мови права допоможе виробити розуміння єдиного значення терміна, коректність і доречність його вживання в конкретних нормативно-правових документах, наукових юридичних текстах та в процесі професійної комунікації.

2.1. Полісемія (багатозначність) юридичних термінів

У сучасному мовознавстві проблема багатозначності термінів і досі залишається актуальною. Про вимогу однозначності терміна ми вже говорили в попередньому розділі. Однозначність забезпечує точність переданої інформації, дозволяє легко та швидко знайти термінологічний еквівалент в іншій мові, сприяє впорядкуванню термінології тієї чи іншої галузі знань. Недарма в будь-якій дискусії перш за все необхідно з'ясувати, в якому значенні вживається слово. Однак абсолютної однозначності термінів у межах термінологічних систем досягти не вдається. Це пов'язано з кількома основними причинами: по-перше, у мові існує тенденція до економії мовних ресурсів, одним із способів реалізації якої є полісемія (багатозначність). Саме це дозволяє без збільшення кількості слів підвищити номінативний потенціал мови. Деякі вчені розглядали полісемію не як відхилення від норми, а як природне й закономірне явище, оскільки мова не має можливості забезпечити вираження кожної нової ідеї, тобто значення,

окремим самостійним словом. По-друге, існує тісний зв'язок між загальноживаною й термінологічною лексикою, адже, переосмислюючись і набуваючи специфічного значення, загальноживані слова стають термінами та поповнюють терміносистеми різних наукових галузей. Наприклад, юридичні терміни *покарання, шкода, обов'язок, право, захист, речі, честь, гідність* та багато інших прийшли з розмовно-побутової сфери української літературної мови й термінологізувалися в мові права, набувши чіткої дефініції. Нерідко термінологізація загальноживаних слів в юридичній мові відбувається шляхом перенесення назви з одного предмета чи явища на інший за їхньою подібністю (метафора) або суміжністю (метонімія). Відомо, що терміни-метафори виникають через асоціативні зв'язки з об'єктами навколишньої дійсності та їхніми ознаками. Так з'являються юридичні терміносполуки-метафори: *затягувати розслідування; притягнути до кримінальної відповідальності; погасити заборгованість; стягнення штрафу; виносити вирок; розкрити злочин; померла спадщина*.

Щодо прикладів метонімії, на основі якої виникли терміни в мові права, то тут можна виокремити кілька способів їхнього творення: 1) позначення назви органу через назву дії, для виконання якої цей орган створено, наприклад, термін «суд» став багатозначним і означає: «державний орган, який розглядає цивільні, кримінальні та інші справи»; «розгляд цивільних, кримінальних та інших справ, тобто процес» [5]. Порівняйте речення: «Суд триває кілька годин». «Суд ухвалив рішення». Подібна ситуація склалася з термінологічним словосполученням «карний розшук», яка також має кілька значень: «комплекс оперативно-розшукових та інших передбачених законом заходів з метою виявлення злочинів і осіб, які їх скоїли...»; «система органів МВС України, на які покладено виконання наведених вище завдань» [3].

По-третє, причиною появи багатозначних термінів у мові права є розгляд правових понять із різних позицій, наприклад: «неповнолітній» – «особа, яка не досягла повноліття» та водночас «особа, яка не досягла віку, з

якого закон визнає її повністю дієздатною». Юридичний термін «слідчий» може бути іменником та означати особу (*Слідчий* підписав перепустку) і прикметником (Нещодавно було проведено *слідчий* експеримент).

Отже, полісемія або багатозначність термінів – це цілком природний вияв законів розвитку мови. Виникненню цього явища сприяють мовні чинники (розширення лексико-семантичних значень, процеси метафоризації, метонімізації тощо) і позамовні чинники (потреба називати нові поняття, дотримуючись при цьому принципу економії мовних ресурсів). Крім того, взаємозв'язок юридичних дисциплін також породжує взаємодію термінологічної лексики з різних галузей права, внаслідок чого можуть з'являтися багатозначні терміни.

2.2. Явище синонімії юридичних термінів

Проблема синонімії в термінології як мовного вираження одного й того ж правового поняття різними термінами обговорюється в науковому середовищі протягом тривалого часу. Дехто з учених взагалі заперечує існування синонімів у термінології та стверджує, що немає термінів-синонімів, а є терміни-дублети. Як відомо, у літературній мові й термінології синонімія виявляється по-різному та розглядається як з позитивного, так і з негативного боку. У функціональних стилях української літературної мови, зокрема художньому, розмовному, масмедійному, слова, що утворюють синонімічні ряди, набувають різних емоційно-оцінних відтінків і додаткових значень. Порівняйте синонімічні мовні одиниці: *брехати – говорити неправду – обдурювати – обманювати – замилювати очі – спотворювати факти – висвітлювати фейкову інформацію – давати неправдиві свідчення*. Для мови законодавства, яка не потребує експресії і в якій існування синонімів-термінів не бажане, характерним буде вживання останнього із поданого синонімічного ряду термінологічного словосполучення «*давати неправдиві свідчення*».

Серед синонімічних термінів в українських юридичних текстах найчастіше трапляються такі типи:

- повна назва організації, установи та її скорочений варіант: *орган реєстрації актів цивільного стану – ОРАЦС; Міністерство юстиції – Мін`юст;*
- власне український термін і його іншомовний відповідник: *надомна робота – дистанційна (лат.) робота; самогубство – суїцид (лат.); задушення – асфіксія (грец.); найм – оренда(лат.); правозахисник – адвокат (лат.);*
- контекстуальні синоніми – слова, що виступають синонімами лише в юридичному контексті, проте в загальнонародній мові не мають жодного синонімічного зв`язку: *набирати (чинності) – набувати (чинності);*
- термін-слово (однокомпонентний термін) – термінологічне словосполучення (багатокомпонентний термін): *арешт – тримання під вартою, попереднє ув`язнення; оренда – майновий найм.*

Розуміння близькості значення часто призводить до того, що синонімами вважаються не тільки терміни, які позначають одне поняття, а й ті, що мають абсолютно різні значення. Наведемо приклади із законодавчих текстів. У Статті 399 Кримінального кодексу України вживаються такі терміни-словосполучення: *обмеження волі* та *позбавлення волі*, які пересічні громадяни без спеціальної юридичної освіти можуть сприйняти як синонімічні. У статті 399 ККУ читаємо: «Умисне знищення або пошкодження майна, що належить... караються штрафом... або *обмеженням волі* на строк до трьох років, або *позбавленням волі* на той самий строк» [3, с.223]. Згідно з тлумаченням цих понять, які подаються в словнику, *обмеження волі* – це «новий вид кримінального покарання, який полягає в триманні особи в кримінально- виконавчих установах відкритого типу (виправних центрах) у межах адміністративно-територіальної одиниці без ізоляції від суспільства та обов`язкового залучення засудженого до праці»[3,с.124]. *Позбавлення волі* – це «кримінальне покарання в Україні, яке

полягає в ізоляції засудженого від суспільства та поміщенні його до кримінально-виконавчої установи... на строк від одного до п'ятнадцяти років, а за сукупністю вироків – до двадцяти п'яти років» [3,с.141].

Нерідко в нормативно-правових, законодавчих і наукових текстах трапляються помилки у використанні дієслів *попередити* та *запобігти*, які не є синонімічними. Так, варіанти слів «запобігати – запобігти – запобігання» мають значення «уникати чогось, відвертати щось»; слова «попередити – попередження» означають «повідомити про щось заздалегідь». Наприклад, в уривку з тексту: «Розробку та реалізацію заходів щодо *попередження* злочинності ведуть усі органи держави із залученням різних фахівців...»[3,с.4] необхідно замінити «попередження» на «запобігання злочинності».

Ще одним мовним недоліком законодавчої комунікації вважаємо вживання слів *приймати* й *ухвалювати* в ролі синонімів, які потребують унормування. Українські мовознавці наголошують на тому, що обидва слова відповідають лексичним нормам української мови, однак краще віддавати перевагу варіанту дієслова *ухвалювати* в поєднанні з іменниками *закон, рішення, резолюція*. Натомість слово *приймати* в українській мові має такі значення: «брати»; «одержувати»; «забирати»; «зараховувати до (установи)»; «пригощати, давати комусь притулок». Наведемо приклади зі статей Конституції України: «До повноважень Верховної Ради України належить: ... 3) *прийняття законів*» [1,с.30]; «*Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені*»[1,с.69]; «Президент України... *приймає* відповідно до закону *рішення...*» [1,с.42]. Очевидно таке одночасне функціонування в законодавчих текстах вищевказаних дієслів пов'язано з калькуванням і неправильним перекладом російського словосполученням «принять закон, решение...».

На окрему увагу заслуговує синонімічний ряд термінів *злочин – кримінальне правопорушення – кримінальний проступок*, змістове

наповнення яких не викликає жодних запитань, проте в деяких законодавчих текстах до цієї групи синонімів помилково зараховують термінологічне словосполучення *кримінальний злочин*, яке з логіко-семантичного погляду не має сенсу, оскільки злочином є «те діяння, що передбачене кримінальним законом» [3,с.62].

Аналогічна ситуація виникла з групою синонімічних терміносполук *набути чинності – набрати чинності – вступити в дію – вступити в силу*, серед яких ненормативним є останнє словосполучення, що з'явилося внаслідок некоректного перекладу з російської мови «закон вступає в силу». Усі інші наведені словосполучення є синонімами і вживаються в законодавчих текстах без обмежень. Наприклад, у розділі XV «Перехідні положення Конституції України» читаємо: «Президент України протягом трьох років після *набуття чинності* Конституцією України має право видавати... укази з економічних питань»[1,с.72]; «Такий указ Президента України *вступає в дію*, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту Верховна Рада не прийме закон ..., і діє до *набрання чинності* законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань»[1,с.73].

Наведені приклади доводять думку науковця Ю.Зайцева, який висловив припущення, що причиною виникнення термінологічних синонімів є невдалий переклад нормативно-правових документів з інших мов, внаслідок чого український юридичний текст стає вторинним [13, с.104].

Правознавчий досвід показує, що повністю уникнути синонімії в юридичній термінології неможливо. Головне, щоб синонімічні терміни не порушували змістової законодавчої точності й не вносили додаткових смислових відтінків у загальне розуміння правової інформації.

2.3. Паронімія юридичних термінів

У процесі вивчення лексичних особливостей фахової термінології надзвичайно важливим є питання стилістично й семантично точного слововживання. Саме незнання лексичного значення слова, а особливо терміна, стає причиною численних помилок і непорозумінь як в усній, так і в писемній мові. Така проблема на практиці часто виникає з паронімами – словами, подібними за морфологічною будовою та звуковим складом, але різними за значенням. Близькість форми й незначна різниця у вимові зумовлює труднощі засвоєння паронімів і призводить у процесі комунікації до неприпустимого вживання їх один замість одного, що спотворює зміст висловлювання. У художньому, розмовному стилях пароніми можуть використовуватися з метою посилення виразності, створення різних каламбурів і стилістичних фігур. Натомість в офіційно-діловому чи науковому стилях паронімія охоплює нейтральну лексику та нерідко термінологію, неправильне оперування якою може суттєво змінити змістове наповнення нормативно-правового документа, публічного виступу чи наукового тексту.

За характером смислових зв'язків у юридичних текстах можна виокремити такі основні групи паронімів:

- синонімічні: *торговий* – *торговельний* (наприклад, *торгово-виробничий* і *торговельно-виробничий*); *правовий* – *правничий* (у статті 59 Конституції України вказується: «Кожен має право на професійну *правничу* допомогу...»). Водночас у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ідеться про те, що адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання *правової* допомоги. Наведені приклади демонструють, що в законодавчих текстах пароніми *правовий* і *правничий* стали вживатися як синонімічні мовні одиниці).

- антонімічні: *консигнант* (постачальник товару на склад посередника) – *консигнатор* (посередник, який здійснює зберігання товару постачальника); *еміграція* – *імміграція*;

● тематичні – пароніми, що стосуються однієї галузі права. Наприклад: *кримінальний* – *криміналістичний*. Перше слово походить від поняття «кримінал» і найчастіше поєднується з такими іменниками: *кримінальний процес, Кримінальний кодекс, кримінальна справа, кримінальна відповідальність, кримінальне провадження*. Другий паронім походить від назви науки «криміналістика», яка вивчає закономірності злочинної діяльності, прийоми та методи розкриття злочинів тощо: *криміналістичний центр, криміналістична тактика, криміналістичне мислення*. Ці пароніми також можуть вживатися в одному реченні: «Розслідування *кримінальних* та інших правопорушень проводиться шляхом застосування експертно-*криміналістичних* заходів»;

● семантично близькі: *воєнний* (походить від іменника «війна») – *військовий* (походить від іменника «військо»): «В умовах *воєнного* стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод ...» (ст.64 Конст.Укр.). «Громадяни відбувають *військову* службу відповідно до закону» (ст. 65 Кон. Укр.).

Пароніми можуть утворювати не лише пари слів, а й паронімічні ряди, що містять три (рідше – більше) мовних одиниць: *організаційний* – *організований* – *організаторський*. Ці пароніми пов'язані з однією дією «організовувати». Проте в слові *організаційний* ця дія спрямована на згуртування та мобілізацію когось на що-небудь: *організаційний* комітет, *організаційні* форми впливу, *організаційний* принцип; *організований* означає «належно впорядкований, планомірно спрямований на що-небудь: *організована* робота, *організований* колектив; *організаторський* стосується якості людини, яка вміє щось (когось) організовувати: *організаторські* здібності; *організаторські* вміння; *споживний* (їстівний) – *споживчий* (кошик) – *споживацький* (інтерес); *цінний* (папір) – *ціннісний* (орієнтир) – *ціновий/а* (механізм, політика).

На окрему увагу заслуговують міжстильові пароніми – слова, схожі за структурою та звучанням, що вживаються в різних функціональних стилях

української літературної мови. Наприклад: *вина – провина*. В офіційно-діловому стилі, а саме в Кримінальному кодексі України, терміну *вина* присвячено окремий розділ «Вина та її форми», у якому подано таку дефініцію: «Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, ... та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» [3,с.14]. Слово «провина» вживається найчастіше в розмовному, масмедійному, художньому стилях із тим же значенням: «Мені було дуже ніяково. Я почував, що вчинив якусь провину, наробив клопоту мамі й татові...» (Нечуй-Лев); «Колись за невласні провини цурались мене і кляли...» (Франко). Паронімія розмовної лексики та слів-термінів: *жирувати* (розм. «жити в достатку, надмірній розкоші») — *жирирувати* (ек. «переказувати» вексель на іншу особу за допомогою передавального запису на борговому зобов'язанні»), напр.: *хто жирував, а хто страждав; жирирувати вексель на іншу особу*.

Як бачимо, явище паронімії може охоплювати не лише одну комунікативну сферу чи наукову галузь, а й мати міжстильове вираження, що свідчить про потребу бездоганного знання семантики слів та вміння їхнього майстерного використання залежно від мети й змісту висловлювання.

2.4. Антонімія в юридичній термінології

Для глибшого осмислення зв'язків між юридичними термінами в правовій терміносистемі розглянемо явище антонімії. Відомо, що антоніми виражають протилежні значення й належать до однієї частини мови. Через терміни-антоніми відбувається відтворення взаємно зворотних дій, протилежних процесів, явищ, ознак тощо. У мові права простежується тенденція до утворення антонімічних пар термінів і термінологічних словосполучень за допомогою:

- префіксів: *централізація – децентралізація (влади); організація – реорганізація (установи, підприємства); відкличний – безвідкличний (акредитив).*

У ролі префікса нерідко виступає заперечна частка *-не*: *майнові – немайнові (відносини); рухомі – нерухомі (речі); прямі – непрямі (докази);*

- протиставлення перших компонентів складних слів як іншомовного, так і українського походження: *мікросистема – макросистема; зовнішньополітичний – внутрішньополітичний;*

- поєднання термінів-інтернаціоналізмів: *експорт – імпорт; еміграція – імміграція;*

- поєднання різнокореневих термінів: *дозвіл – заборона; позивач – відповідач; безробіття – працевлаштування; укласти – розірвати (договір, контракт); купівля – продаж (або купівля-продаж);*

- поєднання термінологічних словосполучень, у яких один із компонентів є антонімом: *виправдувальний вирок – обвинувальний вирок*. Такі терміни можуть вживатися також у межах одного речення. Зміст такого контексту сприймається як смислове ціле: «Президент України *призначає на посаду та звільняє з посади* за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора ...» [1,ст.106, с.43]. «Президент України *приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України...*» [1,ст.106, с.44].

Як бачимо, серед частин мови, якими виражені юридичні терміни-антоніми, переважають дієслова, прикметники та іменники.

На відміну від полісемії, синонімії, антонімія відіграє позитивну роль в організації юридичної терміносистеми. За допомогою антонімів відбувається протиставлення понять, що сприяє цілісному опануванню правової інформації.

2.5. Фразеологія в мові права. Юридичні фразеотерміни

Одним із способів творення юридичних термінів є фразеологізація – утворення стійких, неподільних і цілісних за значенням термінологічних словосполучень, які вживаються як готові формули в мові права й загалом становлять основу офіційно-ділової комунікації. Їх ще називають фразеотерміни. Вони «...складаються з двох або більше слів, постійно відтворюються в мові та мовленні фахівців різних галузей науки й техніки у вигляді фіксованої конструкції з властивими їй лексичним складом і значенням та належать до відповідних терміносистем» [18,с.228]. Фразеологічні терміни створюють високий ступінь стандартизації юридичних текстів, полегшують процес спілкування, оформлення нормативно-правових документів і дозволяють економити час та зусилля.

У сучасному мовознавстві немає чіткого розмежування між терміном (терміносполукою) та фразеологізмом. Згідно з функціональним підходом до цього питання терміни виконують номінативну функцію – називають правові поняття в прямому значенні. Компоненти ж фразеологічних терміносполук завдяки різним переосмисленням значень (метафоризації, метонімізації тощо) втрачають свою самостійність, утворюючи неподільні стійкі вирази, до складу яких входить термін як ключовий елемент. Таким чином, фразеологічні терміни можуть мати певну образність та емоційність. Наприклад: *тяжкі злочини, грубе порушення, стягувати податки, легке тілесне ушкодження, суворий закон, обіймати посаду, виносити вирок, нести кримінальну відповідальність*. Це свідчить про взаємодію сучасної термінології з іншими функціональними стилями української літературної мови, зокрема розмовним.

До фразеологічних одиниць традиційно відносять: прислів'я, приказки, крилаті вислови: *кодекс честі; суворий закон, але це ж закон; де-юре і де-факто; сліпе правосуддя*; кліше та мовні штампи, які вирізняються тим, що в них немає емоційного забарвлення, оскільки їхні компоненти зберігають відносну самостійність лексичних значень. Мовні штампи протиставляються

в мові та мовленні тим одиницям, які створені за відомими зразками й певними правилами. Основною їхньою ознакою є відтворюваність як готових утворень, які легко здобуваються з пам'яті членами мовного колективу. Вони широко відомі, тобто загальноживані. Серед мовних кліше є багато прийменникових конструкцій: *відповідно до статті; згідно з постановою; з огляду на зазначене (вищевикладене); у зв'язку з тим, що; на строк від... до...; у разі невиконання (порушення, несплати тощо); з метою ...* та ін.

Спільними рисами всіх типів фразеологічних одиниць є: граматична й смислова єдність усіх слів, що входять до термінологічного словосполучення; загальноживаність і популярність серед мовців; легкість у запам'ятовуванні та відтворюванні. При цьому варто не забувати, що фразеотермін, як і будь-який термін, має бути в юридичному контексті та в межах свого термінологічного поля однозначним.

Контрольні запитання та завдання

1. Що таке полісемія? Які причини її виникнення в правовій термінології?
2. Наведіть приклади багатозначних юридичних термінів.
3. Які типи синонімічних юридичних термінів найчастіше трапляються в мові права?
4. Як ви розумієте поняття *псевдосинонімія*? Проілюструйте це явище на конкретних прикладах із юридичних текстів.
5. Як називаються слова, подібні за будовою та звуковим складом, але різні за значенням?
6. Які групи паронімів за характером смислових зв'язків можна виокремити в юридичних текстах?
7. Що таке міжстильові пароніми? Наведіть конкретні приклади.
8. Яку роль відіграють терміни-антоніми в юридичній комунікації?
9. Назвіть основні способи творення антонімічних пар юридичних термінів.

10. Що таке фразеологічні терміни (фразеотерміни)? Як вони виникають у мові?
11. Чим відрізняються фразеологічні терміни від мовних кліше? Чи існує чітке розмежування між ними?
12. Поясніть різницю значень слів: *безвісти* – *безвісно*; *правовий-правничий-правознавчий*. Утворіть із ними термінологічні словосполучення.
13. Охарактеризуйте подані лексеми за семантичними та стилістичними ознаками. З'ясуйте спільне та відмінне в їхньому значенні. Які з них є синонімами, а які – псевдосинонімами? *Юрист* – *правник* – *слуга закону* – *служитель Ф(Т)еміди*; *термін* – *строк* – *дедлайн*; *правопорушення* – *злочин* – *проступок*; *позбавлення волі* – *обмеження волі*. Складіть із ними речення, ураховуючи значення та стилістичні особливості.
14. Складіть речення з поданими паронімами, ураховуючи їхнє значення та стилістичні особливості: *вина* – *провина*; *кара* – *покарання*; *виборний* – *виборчий*. Які з них належать до юридичних термінів? Обґрунтуйте відповідь.
15. Поміркуйте, чи є синонімами юридичні терміни: *необережність* – *злочинна недбалість*? Обґрунтуйте відповідь.

Рекомендована література

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 01 вересня 2018р.: Офіційний текст. Київ: Алерта, 2018.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 8 жовтня 2018 року. Київ: Алерта, 2018. 264с.
3. Цивільний кодекс України: за станом 21.03.2019р. Київ: Алерта, 2019. 316с.
4. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія: навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Стилос, 2004. 275с.

5. Беліков О.О. Тлумачний словник найсучасніших юридичних термінів. Харків: Прапор, 2011. 320 с.
6. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України)/Українське право. 1997. №3. с.102-106.
7. Мова української юриспруденції: навч. посібник / В.М. Пивоваров та ін. Харків: Право, 2019. 330с.
8. Руколяньська Н.В. Полісемія в термінології кримінально-процесуального права України// Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. Дніпропетровськ, 2015. с. 124-132.
9. Словник паронімів, омонімів та сталих виразів/Уклад.: Н.Г.Немировська. Харків: Основа, 2012.
10. Юрислінгвістика: словник термінів і понять/Л.І.Шевченко, Д.В.Дергач, Д.Ю.Сизонов, І.В.Шматко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 348с.

Розділ 3. Юридичний термін у функціонально-стилістичному аспекті

Серед різних наукових підходів до вивчення юридичної мови особливе місце посідає функціонально-стилістичний, пов'язаний із комунікативними та прагматичними аспектами правничої мовної діяльності. Саме цей підхід ліг в основу такої підгалузі юридичної лінгвістики, як юридична стилістика, яка вивчає стилістичне розмаїття мови права, «... функціонування та способи використання мовних засобів у різних комунікативних сферах і ситуативних стилях правничого мовлення, ...розкриває специфіку їхнього відбору в кожному функціональному різновиді правничої мови, визначає особливості кожного жанру; розробляє рекомендації щодо використання мовних одиниць залежно від мети й змісту висловлювання» [8,с.86]. У межах офіційно-ділового та наукового стилів юридичні терміни виконують свої первинні функції (інформативну, комунікативну, номінативну тощо), відповідають визначеній дефініції та зберігають емоційну нейтральність. Проте вживання в

нефаховому мовному середовищі, зокрема в масмедійній комунікації, змінює функції юридичних термінів, які можуть набувати мовної експресії, образності та виконувати емоційно-оцінну, порівняльну, експресивну та інші вторинні функції. Це реалізується через такі стилістичні фігури й тропи, як метафора, метонімія, епітети, перифрази, евфемізми.

3.1. Юридична термінологія в офіційно-діловому стилі

Як відомо, офіційно-діловий стиль задовольняє потреби соціуму в різних сферах його життя та діяльності: економічній, політичній, державній, законотворчій, адміністративно-господарській, забезпечуючи документальне оформлення нормативно-правових актів, законів, кодексів, указів, постанов, обвинувальних висновків, протоколів тощо. Основними функціями цього стилю в мові права є директивна та настановчо-інформативна, яким підпорядкована мовностилістична організація юридичних текстів.

Серед характерних загальних ознак і мовних рис офіційно-ділового юридичного мовлення можна виокремити:

- об'єктивність і повнота викладу змісту;
- нейтральний тон викладу;
- чіткість і послідовність;
- точність;
- однозначність тлумачень змісту правових понять;
- лаконічність;
- висока стандартизованість, яка виявляється переважно на лексичному й синтаксичному мовних рівнях;
- використання адміністративно-канцелярської та суспільно-політичної лексики;
- номенклатурні назви (КМУ – Кабінет Міністрів України, ЦК – Цивільний кодекс, КК – Кримінальний Кодекс тощо);

- юридична фразеологія (*порушити питання, стягнення штрафу, висунути обвинувачення, ухилитися від сплати, уникнути відповідальності*);

- широке використання стандартних мовних зворотів і готових словесних формул;

- іменниковий характер текстів (уживання віддієслівних іменників: *дотримання, розподіл, ухвалення, скасування, рішення, винесення* і т.д.; субстантивованих прикметників і дієприкметників: *слідчий, потерпілий, неповнолітній, підозрілий, підсудний, затриманий* тощо);

- домінування інфінітивних та безособових конструкцій на -но, -то.

Одним із важливих засобів словесного вираження правового змісту, основних понять і категорій мови права є юридична термінологія, яка вживається в офіційно-ділових текстах із максимальною точністю відповідно до своєї дефініції. У межах правових текстів юридичні терміни виконують комунікативну, номінативну, інформативну, конструктивну (формулювання думки), настановчо-директивну функції.

Варто зазначити, що будь-який юридичний текст із лінгвістичного погляду – це повідомлення, носій інформації у формі офіційного письмового документа, в якому мовні одиниці всіх рівнів підпорядковані його особливому призначенню – регулювати суспільні відносини.

Продемонструємо це на прикладі одного з документів юридичного підстилю – позовної заяви.

Позовна заява – це нормативний документ, який містить вимогу про примусовий захист порушених прав та інтересів особи. Вона подається позивачем до суду в установленій процесуальним законом формі. Як і будь-який документ, позовна заява має чітку структуру та обов'язкові реквізити.

Розрізняють за змістом такі позовні заяви:

- Позовна заява про розірвання шлюбу
- Позовна заява про позбавлення батьківських прав
- Позовна заява про перерахунок пенсії державного службовця
- Позовна заява про відшкодування матеріальної шкоди

- Позовна заява про стягнення заборгованості
- Позовна заява про стягнення аліментів
- Позовна заява про стягнення додаткових витрат на утримання дитини
- Позовна заява про відшкодування моральної шкоди
- Позовна заява про визнання довіреності недійсною
- Позовна заява про визнання шлюбу недійсним
- Позовна заява про визнання правочину недійсним
- Позовна заява про визнання права власності на земельну ділянку (пай)
- Позовна заява про визнання права власності на спадкове майно
- Позовна заява про визнання права спільної сумісної власності на квартиру
- Позовна заява про стягнення заробітної плати
- Позовна заява про стягнення кредитної заборгованості

Позовна заява подається в письмовій формі та повинна містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) прізвище, ім'я та ім'я по батькові позивача й відповідача, а також прізвище, ім'я та ім'я по батькові представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий;
- 3) назву документа (Позовна заява про...);
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- 5) детальний виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви;
- 8) чітко сформульовані вимоги позивача;
- 9) дату й підпис позивача.

У текстах позовних заяв найчастіше вживаються такі мовні кліше: *керуючись статтею (частиною)... ; відповідно до ст. ...; згідно з чинним*

законодавством; на підставі вищевикладеного (зазначеного вище); відшкодувати (витрати, завдану шкоду, збитки); стягнути на мою(нашу) користь; судові витрати покласти на...; не звільняється від відповідальності; зобов'язати відповідача...; за таких обставин вважаю (вважаємо); сума штрафу/аліментів становить... тощо.

Перш ніж подати позовну заяву до суду, треба обов'язково ознайомитися з нормативно-правовими документами, що стосуються справи, тобто ретельно дослідити правову базу. Залежно від предмету позову цей документ може подаватися в порядку цивільного, господарського, адміністративного чи кримінального судочинства.

Наведемо приклад оформлення одного з видів позовної заяви:

До _____ районного суду

м. _____

Позивач: _____ (П.І.Б),

який проживає за адресою: _____,

м. _____,

поштовий індекс _____

тел.: _____

Відповідач:

_____ (П.І.Б),

який проживає за адресою: _____,

м. _____,

поштовий індекс _____

Тел.: _____

Ціна позову: _____ грн.

(якщо відповідачів кілька, то вказується кожен із них окремо, з нумерацією: Відповідач 1, Відповідач 2 ...)

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про відшкодування моральної (немайнової) шкоди

(Викладаються детально обставини справи) _____ 20__ року о ____ год.
(відбулося те, з тим-то, що призвело до...),

(Виклавши всі обставини справи з вказівкою документів, висновків, свідків тощо, переходимо до обґрунтування розміру моральної шкоди. Тут викладається інформація про експертизи, власні відчуття та інші наявні докази. Після цього вказуються конкретні вимоги).

Враховуючи викладене вище та керуючись ст. ... Цивільного кодексу України, _____ (вказуються відповідні статті інших правових актів), що дають вам право подавати цей позов).

ПРОШУ:

(Викладаються вимоги позивача)

1. Стягнути з відповідача на мою користь моральну (немайнову) шкоду, що була заподіяна мені _____, в розмірі _____ грн.(розмір відшкодування пишеться цифрами та словами)

2. Покласти судові витрати по справі на відповідача.

3.(Інші вимоги, якщо такі є) _____

ДОДАТКИ:

(Вказуються усі додатки до справи: перелік копій документів, виписки, фотографії тощо)

1. _____;

2. _____;

3. _____...

" ____ " _____ 20__ р.

(підпис позивача)

(П.І.Б позивача)

Отже, коректність побудови тексту юридичного документа та розташування його реквізитів, правильний вибір лексичних, граматичних, синтаксичних та інших мовних засобів пов'язані з прагматичними цілями – логічно, точно, розгорнуто й аргументовано викласти необхідну інформацію. При цьому вичерпність, простота та зрозумілість опису фактів, фахова обізнаність і мовна нормативність зможуть забезпечити результативність судового спору та задоволення висунутих вимог.

3.2. Правова термінологія в контексті наукової юридичної мови

Науковий стиль – це функціональний різновид літературної мови, який використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі науки. Головне призначення наукового стилю – систематизація знань, пізнання світу, повідомлення про результати нових досліджень, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, обмін науковою інформацією в усній і писемній формах. У науковому стилі виокремлюють такі підстили: власне науковий (із жанрами текстів: монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези); науково-навчальний (підручники, посібники, лекції, навчальні програми, методичні розробки тощо); науково-популярний, який застосовується для доступного викладу наукової інформації для нефахівців і використовується в статтях, що друкуються у виданнях, розрахованих на широку аудиторію слухачів. Кожен із названих підстилів має специфічні мовностилістичні ознаки. Так, у власне науковому під стилі вживаються юридичні загальнонаукові терміни; науково-популярний під стиль може використовувати й елементи художнього мовлення (епітети, порівняння, метафори) для увиразнення думки, полегшення сприйняття інформації; науково-навчальний – характеризується доступністю викладу інформації, послідовним уведенням термінологічної лексики, спрощеністю системи доведень, програмністю викладу матеріалу, спрямованою на активізацію мислення студента.

Ознаки юридичних наукових текстів збігаються із загальними рисами наукового стилю української літературної мови. Серед них можна виокремити інформативність, об'єктивність, точність, монологічність викладу, зрозумілість, логічність, доказовість, аргументованість, переконливість, узагальненість понять і явищ, абстрагованість, висновки, неупередженість висвітлення правової інформації. До мовних ознак належать широке використання юридичних термінів і термінологічних словосполучень, абстрактної лексики переважно іншомовного походження (*легітимність, делікт, інсинуація, санкція, амністія* тощо), відносних прикметників (*кримінальний, цивільний, судовий, дисциплінарний, майновий, адміністративний* і т.д.), наукової фразеології, номенклатурних назв, символів, таблиць, діаграм, схем, графіків, цитат і покликань на першоджерела, переважання безособових конструкцій, складних речень.

Розглянемо детальніше основні наукові жанри:

Реферат є однією з найпоширеніших форм самостійної роботи, яка передбачає стислий виклад основних положень і концепцій наукових першоджерел із конкретної теми, аналітичне осмислення прочитаного та формулювання власних висновків. Обсяг реферату становить 10-12 друкованих сторінок формату А4. Реферат готується за одним або кількома джерелами. Як і більшість наукових жанрів, він складається із титульної сторінки, вступу, основної частини, висновків та списку використаної літератури. Головним завданням під час написання реферату є виклад необхідної інформації з обраної теми без дублювання, крізь призму власної оцінки та висновків, із дотриманням правил академічної доброчесності (уникнення плагіату, коректне покликання на першоджерела під час цитування). Крім цього, важливо сконцентрувати увагу на тому, що є новим і найбільш актуальним у реферованих наукових працях.

Наукова стаття – це найбільш поширений жанр наукового стилю мовлення. Вона становить порівняно невелику за обсягом письмову роботу (6-15 друкованих сторінок), у якій розглядається, як правило, одна наукова

проблема. Наукова стаття – це оригінальне дослідження, яке містить нову інформацію стосовно зазначеної проблеми. Це може бути розгляд відомого матеріалу в іншому науково-дослідницькому аспекті, міркування автора щодо тих чи інших питань науки. Розрізняють наукові статті аналітичного, дискусійного, повідомлювального, оглядового, навчально-методичного характеру. Перед основним викладом матеріалу в будь-якій науковій статті подається анотація та ключові слова рідною та іноземною мовами. У кінці статті вказується список використаної літератури.

Анотація – це стисла характеристика змісту книги, статті, посібника тощо з погляду змісту та призначення. Анотація складається з двох частин: бібліографічного опису (вихідні дані джерела відповідно до чинних стандартів) і власне тексту. Під час написання анотації найчастіше використовуються дієслівні конструкції на -но, -то, наприклад: статтю присвячено..., у роботі проаналізовано..., розглянуто..., виявлено..., описано..., обґрунтовано... тощо. Обсяг анотації не більше 500 друкованих знаків, а для наукових статей, призначених для публікації в наукометричних виданнях обсяг становить не менше ніж 1800 друкованих знаків.

Тези є одним із найстійкіших наукових жанрів. Це стисло сформульовані основні положення статті, наукової доповіді, лекції тощо. Подають тези у формі цитування першоджерела або формулюють власними словами. Обсяг тез – 1-5 сторінок. У тезах немає ілюстрацій, таблиць, цитат, деталізованих описів. Структурно цей жанр поділяється на преамбулу (вступ), основні положення (кожна теза як нова думка друкується з абзацу) та висновок. Тези повинні мати характер стверджувального судження, а не описової констатації фактів і прикладів.

Рецензія – це критична оцінка та аналіз наукової праці, художнього твору, вистави, кінофільму тощо, які здійснюються вповноваженими особами, фахівцями, обізнаними з проблематикою рецензованої праці. Наприклад, внутрішніми рецензентами наукової статті, бакалаврської, магістерської робіт, навчального посібника, підручника можуть бути доценти

й професори будь-якої кафедри чи інституту , у межах яких виконується наукова праця, а зовнішніми – фахівці установ і навчальних закладів, пов'язаних із науковою галуззю, якої стосується тема рецензованої роботи.

У рецензії повинні висвітлюватися такі аспекти:

- ступінь актуальності роботи;
- глибина розкриття теми;
- доцільність використання обраних методів наукового дослідження;
- новизна та практичне значення викладених у роботі висновків і пропозицій;
- повнота й різноманітність вивчення джерельної бази;
- якість мовного й технічного оформлення рецензованої роботи;
- аналіз стилю викладу;
- зауваження, недоліки, рекомендації, побажання;
- висновок, у якому подається конкретна оцінка («відмінно», «добре», «задовільно») з пропозицією присвоїти освітньо-кваліфікаційний рівень (для бакалаврських і магістерських робіт), або рекомендація щодо друку чи видання з грифом МОН (для наукових статей, навчальних підручників, посібників) тощо.

Ознаками наукової рецензії є: узагальненість, точність, стислість, відсутність емоційно забарвлених слів, чітке оформлення висновку. Серед мовних кліше, які є найбільш уживаними в текстах рецензії, можна назвати: «рецензована робота присвячена...», «у рецензованій роботі аналізується...», «актуальність роботи зумовлена...», «структурно робота складається з ...», «позитивним є той факт, що...», «на особливу увагу заслуговує...», «... характеризується багатим фактичним матеріалом», «достатньо обґрунтовано...», «автору не вдалося належним чином...», «автор залишає поза увагою...», «у роботі трапляються технічні помилки (друкарські огріхи)», «хотілося б зауважити (побажати)», «незважаючи на зазначене вище», «зроблені зауваження (зауваги) не знижують загального позитивного враження», «робота виконана на належному (високому) науковому

(навчально-методичному) рівні», «робота заслуговує на позитивну оцінку», «робота потребує доопрацювання», «робота відповідає всім вимогам...», «... є цілком завершеною, самостійно виконаною працею» тощо.

Монографія – наукова праця (книга), в якій досліджується одна проблема або обмежене коло тематично близьких питань. Монографія передбачає опрацювання великої кількості фактичного матеріалу, переконливих висновків. Автор (автори – для колективної монографії) пропонує власну наукову гіпотезу чи концепцію розв’язання важливої наукової проблеми. У монографії мають бути теоретичні розділи, висновки і наукова література. Обсяг монографії перевищує 100 сторінок.

Дисертація – наукова праця, підготовлена для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня. У дисертаційних дослідженнях відкривають нові напрями в науці, започатковують досі невідомі підходи до розв’язання складної проблеми, вивчають нове й малодосліджене, з’ясовують питання, які забезпечують перспективність подальшої розробки проблеми чи наукової галузі. Дисертація має чітку структуру, визначений обсяг та встановлені правила технічного й мовного оформлення відповідно до чинних вимог.

Підручник і посібник як жанри науково-навчального підстилю мають спільні й відмінні ознаки. До спільних ознак належать науковість, об’єктивність викладеного матеріалу, відповідність його навчальній програмі, наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу, доступність подавання матеріалу, спрямована на активізацію мислення учнів, студентів; послідовне введення термінологічної лексики; суворе дотримання норм української літературної мови. Різниця між підручником і навчальним посібником полягає в способах подавання матеріалу та мовного викладу. Підручник охоплює увесь обов’язковий зміст навчальної програми курсу. Навчальний посібник може розглядати не всі розділи, теми, проблеми, а ті, що, на думку автора, потребують особливої уваги, або може містити матеріал ширший, ніж передбачає програма.

Курсова робота – закінчене наукове дослідження, яке, на відміну від реферату, відзначається самостійністю й має елемент наукової новизни. Крім ознайомлення з науковою літературою, курсова робота передбачає збір матеріалу для дослідження, спостереження над ним, обробку результатів спостережень, їхній опис, виявлення певних зв'язків між предметами та явищами, пояснення цих зв'язків. За обсягом це невелика робота, здебільшого 20-25 сторінок друкованого тексту. Процес написання курсової роботи складається з таких етапів:

- 1) вибір теми та узгодження її з науковим керівником;
- 2) вивчення спеціальної наукової літератури за темою;
- 3) складання плану роботи;
- 4) структуризація роботи (поділ на розділи та підрозділи);
- 5) збирання фактичного матеріалу;
- 6) опрацювання, систематизація, опис та аналіз зібраного матеріалу;
- 7) формулювання чітких висновків;
- 8) оформлення списку використаної літератури згідно з чинними стандартами;
- 9) захист курсової роботи.

Робота складається з титульної сторінки, змісту, вступу, основної частини з відповідними розділами та підрозділами, висновків, списку використаних джерел і за потреби додатків (таблиці, схеми, скріншоти, рисунки тощо).

Бакалаврська дипломна робота – це закінчене, самостійно виконане наукове дослідження, яке пишеться на завершальному етапі навчання у ВНЗ в кінці четвертого курсу для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Робота має містити наукову новизну та практичне значення результатів дослідження. Вона виконується під керівництвом кваліфікованого викладача, який консулює студента, допомагає скласти план роботи, орієнтує в наукових концепціях, напрямках та методиці дослідження. Обсяг бакалаврської роботи становить з гуманітарних

дисциплін 50 – 70 сторінок тексту, із точних наук він може бути меншим. Структурно дипломна робота складається із титульної сторінки, змісту, вступу, головної частини (переважно трьох розділів і певної кількості підрозділів), висновків, списку використаної літератури, а також у разі потреби – додатків. Рекомендують дотримуватися таких пропорцій між частинами дипломної роботи: вступ – до 10 %, головна частина – 80 – 85 %, висновки – 5 – 10 % від обсягу тексту.

Магістерська робота – це кваліфікаційна науково-дослідницька робота випускника, яка готується з метою публічного захисту та здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня „магістр”. Її мета – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання. Магістерська робота має узагальнювальний науковий характер, оскільки є своєрідним підсумком підготовки магістра. Водночас це самостійне оригінальне наукове дослідження студента, результати якого мають теоретичне та практичне значення. У процесі написання магістерської роботи студент упорядковує на власний розсуд накопичені наукові факти та доводить їхню наукову цінність або практичну значущість. Структурно робота збігається з бакалаврською, але має більший обсяг (80-90 сторінок).

Таким чином, зберігаючи загальні ознаки наукового стилю української літературної мови, кожен із названих жанрів має свої особливості використання мовних засобів, серед яких найважливішу роль відіграють терміни, які номінують наукові явища та об'єкти певної галузі та забезпечують у цілому понятійність та предметність академічної комунікації.

3.3. Юридичний термін у масмедійній комунікації

На політичні, економічні, культурно-освітні події, гучні кримінальні справи та судові процеси, великі наукові відкриття й загалом будь-які суспільні зміни найбільш активно та оперативно реагують ЗМІ, особливо

телебачення й інтернет, роль яких у нашому житті важко переоцінити. Саме завдяки засобам масової інформації відбувається інформування соціуму про важливі події, популяризація теорій, ідей, концепцій, формування громадської думки, вплив на свідомість реципієнтів. Усе це знаходить своє відображення в мові масмедійної комунікації, у якій сьогодні спостерігаються динамічні інноваційні процеси, що стосуються різних мовних рівнів: лексичного, словотворчого, синтаксичного, стилістичного тощо. Ідеться насамперед про активізацію значної кількості неологізмів, запозиченої лексики, абстрактних слів зі значенням процесуальності (*легалізація, європеїзація, корупціонізм, маніпуляція, політиканство*), аббревіатур, розмовно-побутових мовних одиниць емоційно-експресивного забарвлення.

Крім того, динаміка масмедійного простору зумовила зміну понять, зокрема традиційний для мовознавства «публіцистичний стиль» трансформувався в термін «стиль масової інформації». Це пояснюється тим, що в добу появи інтернет-технологій, електронних засобів спілкування аналізувати публічне масове мовлення вже не можна за аналогією лише до публіцистичних текстів (часописів, газет) [31, с.122].

Термінологічна та професійна лексика мови права, яка широко використовується в ЗМІ, також набула специфічних мовностилістичних рис. Юридичні терміни як лексичні одиниці мовної системи в масмедійному стилі можуть виконувати як первинні функції (в інформаційно-аналітичних телепередачах, кримінальних хроніках, трансляціях засідань Верховної Ради України, онлайн юридичних консультаціях і т.д.), так і вторинні. Явище вторинного найменування правових понять, у процесі якого юридичні терміни набувають експресивності, образності, емоційно-оцінного забарвлення, виявляється в арсеналі стилістичних тропів і фігур, зокрема метафорах, метоніміях, епітетах, перифразах, евфемізмах. Розглянемо деякі з них.

Перифраз – це описовий зворот або образно-описова вторинна назва істот, предметів, явищ навколишньої дійсності. Своєрідне «обігрування» яскравої риси чи домінантної ознаки описуваного об'єкта часто відбувається шляхом метафоризації, метонімізації, гіперболізації, евфемізації одного з компонентів перифразів. В офіційно-ділових і наукових текстах перифрази використовуються як засіб синонімізації з метою уникнення повторів чи прямої назви заходу, події, поняття. Проте в масмедійній комунікації ця стилістична фігура набуває емоційно-оцінного та експресивного характеру, підсилюючи при цьому виразність вислову й вплив на адресата. Перифрази нерідко вживаються в ЗМІ під час висвітлення подій, що стосуються сфер політики, судочинства, правозастосування, юридичної журналістики в новинах, виступах публічних осіб, на сайтах, у блогах тощо. Серед них можна виокремити кілька основних тематичних груп:

1) назви установ, закладів, певних місць: *коридори влади – уряд; 450-рукий апарат влади – Верховна Рада України; місце позбавлення волі – в'язниця; скарбниця добрих сердець – Фонд миру;*

2) назви фізичних, юридичних осіб, відомих політиків і представників влади: *адепт Феміди – юрист; Гарант Конституції – Президент України; стражі порядку – правоохоронні органи; народні обранці – депутати; київський градоначальник – міський голова м. Києва; служителі Феміди – працівники суду; канцелярський щур – урядовець; лицарі справедливості – поліція; перевертні в погонах – представники влади, звинувачені в різних злочинах; очі справедливості – суддя; працівники щита й меча – прокуратура;*

3) назви результатів правової діяльності: *Основний Закон України – Конституція; бюджет Діда Мороза – проєкт Державного бюджету України на 2009 рік; атрибути «солідності» - печатки, підписи на документах тощо.*

Евфемізм – «емоційно нейтральне слово або словосполучення, що вживається замість синонімічних табуйованих (заборонених) чи неприйнятих

у культурній традиції конструкцій» [16,с.42]. Зазвичай евфемізми виникають у тих комунікативних ситуаціях, коли необхідно завуалювати, замінити вислів із негативним, брутальним значенням на пом'якшувальний, надати слову чи словосполученню позитивних смислових відтінків. Способами творення евфемізмів є метафори, фразеологізми, розмовно-побутова лексика, аббревіація, іншомовні слова, перефразування і т.д. Наприклад: *алкоголік – людина із залежністю; п'яний – стан алкогольного сп'яніння; школа для інвалідів – інклюзивний навчальний заклад; убити – нейтралізувати, ліквідувати, позбавити життя; заарештувати – затримати; сфабрикована справа – справа, шита білими нитками; злочинець – порушник закону; брехати – давати неправдиві свідчення.*

Тож, правниче мовлення в масмедійній сфері спілкування поєднує в собі логічність, емоційність, абстрагованість, образність викладу й зорієнтоване на реалізацію двох основних функцій – інформативної та впливової. Від цих факторів залежать вибір та функції всіх мовних засобів. Юридична термінологія в стилі масової інформації також зазнає семантичних змін і збільшує свій функціональний потенціал.

Контрольні запитання та завдання

1. Які загальні ознаки та мовні риси має офіційно-ділове юридичне мовлення?
2. Схарактеризуйте структуру, зміст та мету написання позовної заяви як документа.
3. Яке головне призначення наукового стилю?
4. Дайте коротку характеристику таким науковим жанрам, як анотація, тези, наукова стаття.
5. З яких етапів складається процес написання курсової роботи? Які структурні частини вона має? Чому присвячений вступ курсової роботи?

6. Назвіть спільні та відмінні риси курсової та дипломної робіт як наукових жанрів.
7. У чому полягає специфіка масмедійного мовного середовища ?
8. Через які стилістичні фігури й тропи відбувається вторинна номінація правових понять і явищ дійсності ?
9. Що таке перифраз ?
10. Які тематичні групи масмедійних перифразів стосуються правової та політичної сфер життя суспільства ?
11. З якою метою використовуються перифрази в офіційно-ділових і наукових текстах?
12. Як ви розумієте поняття «евфемізація», «евфемізм» ? Наведіть приклади масмедійних евфемізмів, які стосуються мови права.
13. Продовжіть ряд метафоризованих епітетів, які вживаються в юридичних наукових, ділових і масмедійних текстах: *голі факти, розумні строки...*
14. Знайдіть і підкресліть перифрази в поданому тексті.

До складення присяги Макрон віч-на-віч півгодини поспілкувався з уже колишнім президентом-соціалістом Франсуа Олландом. Під час зустрічі попередник повідомив спадкоємцю низку засекречених відомостей, необхідних для контролю над ядерними силами країни.

У своєму виступі новий президент Франції пообіцяв відновити провідні позиції країни у світі. «Світ і Європа більше , ніж будь-коли, потребують сьогодні сильної Франції»..., - говорив новий господар Єлисейського палацу.

Фінансист пропонує зміцнити і єврозону, в якій Франція за обсягами економіки посідає друге місце після ФРН. У рамках спільного економічного простору 19 держав экс-банк'єр хотів би створити парламент Єврозони, міністерство фінансів і окремий бюджет.

У світлі терористичної загрози наступний президент Франції обіцяє посилити поліцію, армію та розвідку.

Під час зустрічі глава французької держави обговорив із Меркель майбутню роль Франції та Німеччини в ЄС.

15. Розкрийте значення поданих перифразів, увівши їх у контекст.

Виборчий гарбуз; лідер думки; канцелярський щур; День Нестора; гербовані банкноти; депутати-піаністи; дипломатія без краваток; свято повноліття; храм науки.

Рекомендована література

1. Андрєєва Т.М., П'ятецька О.В. Українська мова за професійним спрямуванням: фахова комунікація: навч. посібник. Київ: Прінт-Сервіс, 2017.
2. Артикуца Н.В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію//Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. Вип.6. Київ: КНЕУ, 2005. с. 84-89.
3. Беліков О.О. Тлумачний словник найсучасніших юридичних термінів. Харків: Прапор, 2011. 320 с.
4. Вакуленко М.О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361с.
5. Кочан І.М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посібник. Київ: Знання, 2013. 294с.
6. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2014. 380 с.
7. Мова української юриспруденції: навч. посібник / В.М. Пивоваров та ін. Харків: Право, 2019. 330с.
8. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч.посіб. Київ, 2010.
9. Сизонов Д.Ю. Медична термінологія в мас-медіа: стилістичний потенціал: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012.195с.

10. Словник медійних перифразів ХХІ століття/уклад.: Я.В.Козачок, В.М.Васильченко, І.А.Костюк [та ін.]. Київ: НАУ, 2014.152с.
11. Шевченко Л.І. Проблеми інтелектуальної еволюції української літературної мови: навч. посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 176с.

Висновки

Глибокий інтерес до терміносистем різних галузей права не лише юристів, а й мовознавців свідчить про необхідність та актуальність міждисциплінарного підходу до вивчення мови права, яка сьогодні продовжує розвиватися й зазнавати змін, поповнюючись новими термінами під впливом різних позамовних факторів: глобалізаційних, суспільно-політичних, економічних, культурно-освітніх тощо.

Мова права – це самостійна комунікативна підсистема української літературної мови з властивими їй структурними, жанровими, мовностилістичними ознаками. До її найважливіших специфічних рис належать: офіційність, директивність, високий ступінь стандартизації, чіткість, точність, однозначність, раціональна лаконічність, нейтральність, сувора нормативність на всіх мовних рівнях. Мова права є багатофункціональною, відкритою та стилістично розмаїтою, вона охоплює різні сфери спілкування: законодавчу, судочинну, науково-освітню, науково-популярну, масмедійну.

Юридичний термін – це слово або словосполучення, що позначає окреме правове поняття та є ключовою номінативною й інформативною мовною одиницею, що входить до складу терміносистеми певної галузі права: цивільного, сімейного, трудового, конституційного, кримінального, податкового та ін. В юридичних текстах терміни можуть виконувати номінативну, комунікативну, когнітивну, нормативно-регулювальну, виховну, естетичну та інші функції.

До основних вимог, що висуваються до юридичних термінів, належать: однозначність, точність, нейтральність, стислість, чітка дефініція, відповідність мовним нормам української літературної мови. Практика засвідчує, що не завжди вдається дотримуватися всіх вищезазначених вимог щодо правових термінів.

Серед не вирішених до кінця завдань у мові права залишаються:

- уніфікація юридичної термінології;
- розробка дефініцій для термінів, що позначають нові правові поняття;
- кодифікація термінів;
- синонімія та псевдосинонімія юридичних термінів;
- тавтологія;
- лексичні кальки.

Існують класифікації юридичних термінів за різними критеріями: за вживанням у правових галузях (загальнонаукові, що утворюють так звану вертикальну термінологію мови права; галузеві й міжгалузеві, що відносять до горизонтальної термінології); за походженням (власне українські або питомі терміни та запозичені); за семантикою (однозначні та багатозначні терміни); за структурою (прості, складні, складені) тощо. Усі наведені класифікації сприяють кращому засвоєнню, аналізу та систематизації юридичної термінології.

У термінології мови права, як і в термінологічних системах інших наукових галузей, спостерігаються такі лексико-семантичні процеси, як полісемія (багатозначність), синонімія, паронімія, антонімія. Багато дослідників розглядає полісемію як негативне явище в термінології. Проте досягти абсолютної однозначності юридичних термінів у межах різних правових терміносистем не вдається з кількох причин: по-перше, це тенденція мови до економії власних ресурсів (без збільшення кількості слів підвищується номінативний потенціал мови); по-друге, термінологізація загальноживаної лексики, яка набуває специфічного значення й поповнює

мову права; по-третє, розгляд міжгалузевих юридичних понять із різних наукових позицій. Таким чином, на явище багатозначності термінів впливають як мовні, так і позамовні чинники.

Проблема синонімії в термінології і в літературній мові виявляється по-різному й розглядається з позитивного та негативного боків. Серед синонімічних юридичних термінів найчастіше трапляються такі типи: повна назва організації чи установи та її скорочений варіант; власне український термін і його іншомовний відповідник; однокомпонентний термін – термінологічне словосполучення. У процесі вживання термінів-синонімів треба:

- розрізняти синоніми та псевдосиноніми;
- не використовувати в ролі синонімів власне українські й запозичені терміни в межах одного юридичного тексту;
- стежити за змістовою точністю синонімів, які можуть мати додаткові смислові відтінки.

До мовностилістичних і логічних помилок у правових текстах може призвести й паронімія, заміна одного терміна-пароніма замість іншого. За характером смислових зв'язків у мові права можна виокремити синонімічні, антонімічні, тематичні, семантично близькі та міжстильові терміни-пароніми.

Лінгвістичний аналіз юридичних текстів показав, що правова термінологія, яка вживається в офіційно-діловому, науковому, масмедійному стилях, має тісний зв'язок із загальноповживаною лексикою української літературної мови, що полегшує сприйняття та розуміння змісту більшості нормативно-правових документів.

У жанрових різновидах наукового стилю української літературної мови юридичні терміни, які номінують наукові явища та об'єкти певної галузі, забезпечують у цілому понятійність та предметність академічної комунікації.

Щодо функціонального потенціалу юридичних термінів, то вони виконують в усіх вищеназваних стилях свої первинні функції, однак у мові ЗМІ можуть набувати нових смислових відтінків і виступати як вторинні

номінації предметів, явищ, що виражаються в різних стилістичних фігурах і тропях: метафорах, епітетах, метоніміях, перифразах, евфемізмах.

У мові права, яка функціонує в масмедійному комунікативному середовищі, відбуваються процеси, характерні для української літературної мови загалом: неологізація, активне вживання запозиченої лексики, абстрактних понять зі значенням процесуальності, розмовно-побутових слів з емоційно-експресивним забарвленням, словотворчі інновації, тяжіння до мовної стислості, образності тощо. Усе це зумовлює розширення функціональних можливостей юридичних термінів, а також демонструє динамічність розвитку системи мови права як комунікативної підсистеми української літературної мови.

Підсумкові тести та завдання

I. Виконайте тестові завдання

1. Мова права – це

А багатofункціональна комунікативна система української літературної мови закритого типу

Б багатofункціональна комунікативна система української літературної мови відкритого типу

В багатofункціональна комунікативна система української літературної мови, яка функціонує лише на базі офіційно-ділового стилю

2. До основних вимог, що висуваються до юридичних термінів, належать

А однозначність, лаконічність, експресивність

Б нейтральність, точність, необов'язковість дефініції

В системність, раціональна стислість, дефінітивність

3. У яких статтях Конституції України йдеться про обов'язковість володіння державною мовою для того, щоб обіймати відповідні посади

А ст.10, 15, 103

Б ст. 103, 127, 148

В ст. 11, 12, 115

4. Назви законів, постанов, організацій у мові права є

А термінами

Б номенклатурними назвами

В професіоналізмами

5. Системність юридичного терміна полягає

А у відповідності нормам літературної мови

Б в здатності утворювати нові терміноряди

В в належності до певної терміносистеми мови права

6. Кодифікованим термін вважається за наявності

А офіційного визначення, зафіксованого в словнику чи законодавчому акті

Б декількох наукових визначень

В широкого вживання в мові права

7. Позовна заява – це документ, який містить

А пропозиції позивача щодо захисту своїх прав

Б вимогу позивача про примусовий захист порушених прав чи інтересів

В письмове звернення позивача та відповідача до суду

8. Слова *строк* і *термін* у мові права

А є абсолютними синонімами

Б є контекстуальними синонімами

В позначають різні поняття

9. Виберіть правильний варіант термінологічного словосполучення

А обвинувачувальний вирок

Б обвинувальний вирок

В звинувачувальний вирок

10. Виберіть правильну дефініцію юридичного терміна *правопорушення*

А протиправне винне діяння, скоєне суб`єктом правовідносин, що завдає шкоди особі, суспільству, державі

Б соціально небезпечне, винне діяння, за яке не завжди встановлюється юридична відповідальність

В протиправне винне діяння, скоєне суб`єктом правовідносин, що завдає шкоди особі

11. Виберіть правильний варіант

А у вигляді покарання строком від п`яти до десяти років

Б у виді покарання строком від п`яти до десяти років

В у виді покарання терміном від п`яти до десяти років

12. Виберіть правильний варіант термінологічних словосполучень

А виборча служба, виборний бюлетень

Б виборна ділянка, виборчий орган

В виборче право, виборна посада

13. Яким словотворчим способом утворені юридичні терміни *позов, підпал, замах*

А префіксальним

Б безафіксним

В основоскладанням

14. Виберіть правильний варіант

А сума боргу складає

Б сума борга становить

В сума боргу становить

15. Синонімом до термінологічного словосполучення *верховенство права* є

А правовладдя

Б народовладдя

В правосуддя

16. Юридичні терміни *де-факто, де-юре* – це

А терміни-інтернаціоналізми, які є паронімами

Б терміни-інтернаціоналізми, які є синонімами

В терміни-інтернаціоналізми, які є антонімами

17. З'єднайте подані юридичні термінологічні словосполучення з відповідними дефініціями

1. Правовий принцип, за яким особа, що підозрюється в скоєнні злочину, вважається невинною до того часу, поки її вину не буде доведено в судовому порядку. А верховенство права
Б презумпція невинуватості
2. Здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення. В деліктоздатність особи
3. Фундаментальний принцип панування права в суспільстві, за яким жодна людина не є вищою за закон, ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону. Г позовна давність
4. Строк, у межах якого особа може звертатися до суду з вимогою про захист своїх цивільних прав та інтересів.

(20 балів)

II. Відредагуйте подані речення. Укажіть типи мовних помилок.

1. Лише по одній єдиній скандальній справі відносно викрадення великої суми грошових засобів на підприємстві суд розглядає чотири позови.
2. Щомісяця ціни неконтрольовано піднімаються вгору майже на всі товари, однак ніякої реакції і жодних мір зі сторони вищої влади не спостерігається.
3. Новий закон, який ще не вступив в силу, має багато відтінків нюансів, які не було враховано в ході його прийняття в квітні місяці.

4. У документі слід конкретніше конкретизувати свій власний внесок у розвиток нового фонду.
5. Збитки, нанесені майну службової особистості центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в області контролю по додержанню законодавства про захист прав споживачів, компенсуються в повному об'ємі... .
6. В кінці кінців він погодився виступити в якості свідка на суді, але його покази не вплинули на рішення суду.
7. Очевидно зрозумілим є той факт, що автор статті підтримує широко поширену думку серед науковців стосовно цієї гіпотези.
8. До групи обставин, які є основою для сумніву у психологічній повноцінності учасника процесу, відносяться дані про його неадекватну поведінку, про яку можуть сповістити особи, що приймають участь у справі чи клопотанні про призначення судово-психіатричної експертизи.
9. У випадку набрання законної сили обвинувачувальним вироком суду відносно народного депутата України, визнання його недієздатним або безвісти відсутнім його повноваження призупиняються.
10. У теперішніх умовах сучасного суспільства все частіше піднімається наболіле питання про можливість настання нової хвилі світового кризису, що робить актуальним дослідження нинішньої світової фінансової системи.
11. Загальна психіатрія і судова психіатрія мають як схожі, так і відмінні диференційні риси: предметом саме судової являється вивчення психічних розладів, які складають інтерес для слідства і суду.
12. Президент вибирається громадянами на основі виборного права за рахунок таємного голосування терміном на п'ять років.

III. Поясніть різницю значень слів. Які з них належать до юридичних термінів? Складіть речення з тими словами, які різняться стилістичним забарвленням.

Попередити – запобігти
Спір – суперечка – конфлікт
Дебати – дискусія
Правопорушення – злочин – проступок
Виборний – виборчий
Доказ – доведення
Кара – покарання
Ділянка – діляниця
Галузь – сфера – область
Показ – показання – свідчення
Інтерес – цікавість

IV.

1. Прочитайте уривок наукової статті. Напишіть анотацію до статті (два речення) та ключові слова (4-5).

Правоздатність посідає особливе місце в цивільному праві. Саме з правоздатності починають розвиватися, доповнюватися структурні елементи правосуб'єктності, такі як дієздатність і деліктоздатність. Вона необхідна настільки ж, наскільки необхідна норма права, що регулює певні суспільні відносини. Правоздатність є достатнім критерієм встановлення факту правового існування суб'єкта права, самодостатньою категорією, чого не можна сказати про дієздатність чи деліктоздатність, які безпосередньо від неї залежать.

Мета статті – розкрити основні питання правоздатності, з приводу яких виникає багато суперечок серед науковців.

Відповідно до п. 1 ст. 25 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) *правоздатність* – це здатність фізичної особи мати права та обов'язки Закон пов'язує момент виникнення і припинення правоздатності з тим або іншим юридичним фактом. Початок правоздатності фізичної особи визначено моментом народження (п. 2 ст. 25 ЦК України). Визначення моменту народження не становить предмет юридичної науки, оскільки

йдеться про суто фізіологічне розуміння. Для права важливо лише те, що з моменту, коли фізична особа вважається народженою (медицина, як правило, керується в цьому випадку критерієм початку самостійного дихання), дитина набуває цивільну правоздатність. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. Наприклад, передусім право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті (ст. 1261 ЦК України). Це, однак, не означає, що зачата, але не народжена дитина, визнається правоздатною. У теорії це питання підлягає дискусії. На нашу думку, правоздатність невіддільна від людини, вона є правоздатною впродовж усього життя, незалежно від віку та стану здоров'я.

Відповідно припинення правоздатності визначено моментом біологічної смерті (п. 4 ст. 25 ЦК України), оскільки суб'єкт права вже не існує. Якщо особа була оголошена померлою, а насправді вона жива, це не робить її неправоздатною, вона автоматично продовжує використовувати свою правоздатність та всі дозволені права й обов'язки. Така особа поводить звичайним чином, укладаючи правочини, дійсність яких не підлягає сумніву.

Правоздатність – це здатність бути суб'єктом правовідносин, тобто мати права і нести обов'язки. Поняття правоздатності необхідне для виділення того кола осіб, які здатні мати права й нести обов'язки. Правоздатність є така своєрідна юридична властивість людини, на відміну від речей і тварин, як ковкість є особливою фізичною властивістю металу, на відміну від дерева і каменю.

У французькому праві і доктрина, і судова практика трактує правоздатність як здатність мати права. Л. Жюлліо де ла Морандьєр відзначав, що поняття здатності до участі в правовідносинах не слід змішувати з поняттям «відсутність правочинів», яке відповідає становищу особи, котра здатна володіти тим чи іншим правом, однак не має те чи інше визначене майно.

У цивільному праві Англії та США, незважаючи на відсутність загального, статичного поняття правоздатності, словами «legal capacity» і в науковій літературі, і в судових рішеннях іноді виокремлюють як пасивну (passive capacity), так і активну (active capacity) правоздатність, поступово стверджуючи існування подібних категорій, наближаючи їх до континентальних понять. Свого часу Я. М. Магазинер дав визначення цим категоріям таким чином: «Якщо перед нами здатність мати права, то ми називаємо цю здатність активною правоздатністю. Навпаки, здатність нести обов'язки називається пасивною правоздатністю»[...].

Ці види правоздатності, що застосовувалися в такому значенні, проаналізуємо на прикладі. У Стародавньому Римі син сімейства (filius familias) мав у сфері публічного права активну правоздатність (міг бути, наприклад, консулом), але у сфері приватного права володів тільки пасивною правоздатністю, тобто міг нести тільки обов'язки, міг лише обтяжуватися боргами, а все, що він купував, призначалося для батька сімейства (pater familias); раб також набував все не для себе, а для пана. Таким чином, син і слуга володіли пасивною правоздатністю, тобто могли нести тільки обов'язки. Тому, між іншим, раб міг бути пасивним суб'єктом правовідносин, а вчення про те, що раб вважався тільки річчю, об'єктом, а не суб'єктом – неправильне.

На сьогодні запропонована теорія не може застосовуватися в такому розумінні до цивільного права, оскільки правоздатність (як вже було зазначено раніше) – це здатність особи мати і права, і обов'язки. Як правило, право завжди переплітається з обов'язком і будується за схемою: право – обов'язок, обов'язок – право. У більшості випадків виникнення права сприяє виникненню обов'язку, і навпаки. Правоздатність містить у собі два нерозривно пов'язаних елементи, а саме: права та обов'язки особи. ЦК України в поняття правоздатність закладає саме права та обов'язки для всіх осіб без винятку. Але якщо проаналізувати деякі положення ЦК України, то можна зробити висновок, що не завжди фізичні особи наділяються

одночасно і правами, і обов'язками. Наприклад, у ст. 31 ЦК України зазначено, що фізична особа, яка не досягла 14 років, має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини й здійснювати особисті немайнові права, що охороняються законом. Пункт 2 ст. 31 ЦК України знімає відповідальність за вчинені дії з малолітньої особи, тобто в малолітньої особи не передбачено обов'язків за вчинені нею дії.

Отже, можна зазначити, що на законодавчому рівні не завжди в особи одночасно виникають і права, і обов'язки, хоча вона визнається правоздатною. У цьому прикладі в малолітньої особи віком до 14 років є виключно права. Обов'язки виникнуть, але тільки після досягнення особою 14-річного віку, відповідно до ст. 33 ЦК України.

З наведеного аналізу можна зробити висновок, що правоздатна особа не завжди одночасно наділяється і правами, і обов'язками, але правоздатна особа завжди має (наділяється) права (ми). Таким чином, правоздатність залежно від прав та обов'язків можна умовно поділити на два види:

– *активна правоздатність* – здатність особи мати права та обов'язки, дозволені законом;

– *пасивна правоздатність* – здатність особи мати лише права, дозволені законом (наприклад, характерна для осіб, які не досягли 14-річного віку, недієздатних фізичних осіб, які користуються виключно немайновими правами).

При поділі правоздатності на активну та пасивну знімаються всі спірні питання, що виникають під час розгляду на законодавчому рівні визначення правоздатності та деяких суміжних питань передбачених нормами цивільного законодавства.

Відповідно до § 11 Цивільного кодексу Швейцарії «будь-яка особа має цивільні права. Внаслідок цього, тобто внаслідок того, що кожен, хто визнається особою, яка є носієм цивільних прав та обов'язків, володіє у межах, встановлених законом, рівною з усіма іншими особами здатністю бути суб'єктом прав та обов'язків».

Із цього положення випливає, що володіння цивільними правами має своєю передумовою цивільну правоздатність, «здатність ставати суб'єктом» відповідних прав (та обов'язків). Але з цієї ж редакції зрозуміло й інше. «Здатність ставати суб'єктом цивільних прав та обов'язків» є не синонімом правосуб'єктності, а «слідством» її або, краще може бути, одним із її атрибутів. Правосуб'єктність – це визнання особи учасником правовідносин, серед яких цивільні правовідносини виникають для кожної особи на основі її цивільної правоздатності. Носієм же інших, не цивільних прав та обов'язків, особа є не тому, що вона «може стати» їх носієм, а, мабуть, тому, що вона набуває на законних підставах.

Отже, головним змістом правоздатності є здатність особи бути суб'єктом дозволених законом прав та обов'язків. У більшості випадків особа наділяється і правами, і обов'язками (активна правоздатність), у деяких випадках – виключно певними майновими та немайновими правами, що передбачені законом (пасивна правоздатність).

(В.В.Надъон «Визначення правоздатності в цивільному праві»)

2. Випишіть із тексту статті 3-4 терміни (чи термінологічних словосполучення) та проаналізуйте їх за схемою:

- термін
- дефініція терміна
- джерело походження
- спосіб словотворення
- галузь права, до якої належить термін

Фахові тексти для лінгвістичного аналізу

Текст 1

1. Прочитайте текст. Доведіть або спростуйте належність тексту до наукового стилю. Визначте підстиль, жанр. Висловіть власні міркування щодо мовностилістичного оформлення тексту.

● *Питання про юридичну мову тісно пов'язане – хоч і опосередковано, достатньо складним чином – з питанням про розуміння права та його сутності. Вважається, що інтерес до логічної та мовної характеристик права пов'язаний з позитивістською теорією права. Засновником лінгвістичного напрямку позитивізму у праві вважають Герберта Харта. На його думку, завданням позитивістського правознавства є критика мови права. Оскільки мові притаманна неточність, ця її властивість характерна і для юридичної мови. Щоб надавати визначення певним поняттям, потрібно дати їх дефініції за допомогою класичного методу – через родові поняття та через відостворюючі відмінності. Такий спосіб визначень за Хартом неможливий для застосування до юридичних термінів саме через відсутність та невизначеність родового поняття, тобто самого поняття права. Харт пропонує залишити даремні спроби визначити юридичні терміни самі по собі і вивчати їх, виходячи з їх контексту вживання. Так виникає напрям неопозитивізму – юриспруденція понять. Як зазначає Харт, в науці не може бути остаточного визначення понять. Дефініції юридичних понять ніколи не зможуть досягти такого ступеня точності, за якого застосування відповідних понять до нових випадків стане самоочевидним. (Зрозуміло, що такий підхід призводить до необхідності вибору між кількома можливими рішеннями, тобто обґрунтовує свободу суддівського розсуду). Такі пояснення юридичних понять відображають суттєві особливості функціонування права в сучасному суспільстві. Визначення юридичних понять потрібно знаходити в інтерпретації конкретних випадків соціальної комунікації, в повсякденному дискурсі, в судових дебатах.*

(Козюбра М.І. Загальна теорія права)

2. Як ви розумієте значення термінологічного словосполучення *свобода суддівського розсуду*?

3. Знайдіть у словнику значення термінів *дискурс, дебати, перемовини, дискусія, переговори*. Чи є ці терміни синонімічними? Поясніть різницю їхніх значень.

Текст 2

1. Прочитайте текст. Визначте, до якого функціонального стилю української літературної мови належить уривок тексту. Укажіть його підстиль та жанр.

• *Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України має право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами, з одночасним поданням відповідного законопроекту до Верховної Ради України в порядку, встановленому статтею 93 цієї Конституції.*

Такий указ Президента України вступає в дію, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту (за винятком днів міжсесійного періоду) Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю від її конституційного складу, і діє до набрання чинності законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань.

Кабінет Міністрів України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності.

Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності. До створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України.

Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цією Конституцією набувають статусу голів місцевих державних адміністрацій згідно зі статтею 118 цієї Конституції, а після обрання голів відповідних рад складають повноваження голів цих рад.

Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року.

Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цією Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.

Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цією Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.

Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, - до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

(Конституція України: Офіц. текст)

2. Назвіть основні стильові ознаки та мовні характеристики цього тексту.

3. Випишіть із тексту синоніми до термінологічного словосполучення *набуття чинності*.

4. Поясніть різницю значень слів *додержувати* – *додержуватися*. Утворіть із ними словосполучення або складіть речення.

5. Знайдіть у тексті юридичні терміни іншомовного походження. Укажіть, з якої мови вони запозичені, подайте їхню дефініцію.

6. Випишіть із тексту 5-6 мовних кліше, які часто вживаються в юридичних текстах.

Текст 3

1. Визначте, до якого функціонального стилю української літературної мови належить уривок тексту. Укажіть, за якими стильовими ознаками та мовними характеристиками ви визначили стиль запропонованого тексту.

● *Сьогодні поговоримо про найбагатших юристів та адвокатів у світі, на чому і як вони заробили свої статки. Зрозуміло, що юриспруденція не найгірша професія, яка дозволяє справжньому професіоналу добре*

заробити та безбідно жити. Але є дійсно майстри своєї справи, які юридичною практикою заробляють цілі багатомільйонні капітали. Ось десять найбагатших представників цієї професії.

1. Джо Джемейл, \$1,5 млрд. Єдиний мільярдер серед практикуючих юристів, техасець ліванського походження заробив левову частку своїх статків у справі “*Penzoil vs Texaco*” у найбільшому цивільному спорі в історії США за сумою призначеною судом компенсацією (\$10 млрд). Гонорар самого адвоката склав \$335 млн. Джемейл відомий своєю буйною вдачею, любов'ю до спиртного і ненормативною лексикою.

2. Уільям Лерак, \$900 млн. Адвокат родом з Огайо зробив кар'єру на колективних позовах до великих корпорацій. Найбільш відомою його справою стала тяжба інвесторів з енергетичною компанією Enron, викритою в застосуванні незаконних схем по прихованню збитків. Тоді Лерак зміг добитися компенсації у розмірі \$7,12 млрд. В 2007 році проти нього була відкрита кримінальна справа за звинуваченням у перешкоді відправленню правосуддю і дачі заздалегідь неправдивих свідчень. Лерак був засуджений до двох років в'язниці і великого штрафу. Після цієї справи він втратив адвокатську ліцензію в Каліфорнії, де практикував.

3. Біл Ньюком, \$850 млн. Випускник Стенфорда, Ньюком був одним з перших співробітників компанії Microsoft Біла Гейтса і очолював її юридичний департамент впродовж 25 років. Особисто керував юристами під час найбільших процесів із захисту інтелектуальної власності, зокрема – проти корпорації Apple. Пішов у відставку в 2002 році, щоб стати партнером у фірмі Preston Gates & Ellis. Останніми роками працює управленцем у бейсбольній команді Giants з Сан-Франциско.

4. Джудіт Шейндлін, \$130 млн. Коли закінчила юрфак, Джудіт працювала 2 роки юрисконсультантом косметичної компанії, потім прокурором в ювенальному суді. У 1982 році Шейндлін стала суддею і до 1996 року через неї пройшли більше 20 000 справ. Потім, пішовши у відставку, стала ведучою власного шоу “Суддя Джуді”, де розбирала реальні цивільні справи.

Учасники шоу заздалегідь за договором відмовлялися від взаємних претензій, а стороні, що виграла, надавалася компенсація за рахунок бюджету шоу. У 2012 році Шейндлін визнано однією із найбагатших знаменитостей в США. Очевидно, що на сьогодні стан її фінансових справ набагато кращий, ніж у 2012 році.

5. Рой Блек, \$65 млн. Партнер фірми *Black, Srebnick, Kornspan & Stumpf*, що базується в Майамі. Блек прославився захистом Уільяма Кенеді Сміта, родича колишнього президента США, якого звинувачували в звалтуванні. Вигравши справу, адвокат встановив романтичні стосунки з однією з присяжних засідателюк, яка потім стала його дружиною. Також представляв в суді консервативного політолога Раша Лимбо, обвинуваченого у використанні незаконних ліків.

6. Алан Дершовиц, \$25 млн. Наймолодший професор права в історії Гарварду. Дершовиц отримав цю посаду вже в 28 років. Як адвокат займався кримінальними справами. Зумів добитися виправдання підсудних в 13 з 15 справ про вбивство, за які брався. Брав участь в “зоряних” справах, включаючи Про Джей Сімпсона і Майка Тайсона. Вважається також одним з провідних публічних інтелектуалів Америки. Головна сфера інтересів – арабізраїльський конфлікт.

7. Томас Мезеро, \$25 млн. Адвокат з Нью-Йорка прославився успішним захистом Майка Тайсона і Майкла Джексона в справах про сексуальні злочини. У процесі проти Джексона Мезеро змінив якраз Марка Герагоса і внаслідок цього добився виправдання співака за всіма 14 пунктами звинувачення. Джексон і Мезеро зберегли теплі стосунки аж до смерті поп-короля.

8. Роберт Шапіро, \$25 млн. Клієнтами Шапіро, керівного партнера фірми *Glaser Weil Fink Jacobs Howard Avchen & Shapiro*, стають переважно зірки спорту.

9. Марк Герагос (Герагосян), \$25 млн. Американський вірменин Герагос представляє в суді переважно зірок шоу-бізнесу. Його клієнтами в різний час

були актриса Вайнона Райдер, брат колишнього президента США Роджер Клінтон, музиканти Кріс Браун і Майкл Джексон. Останній у розпал процесу про спокушання неповнолітнього в 2004 році розірвав контракт з Герагосом, пославшись на високу зайнятість юриста. Той паралельно вів резонансну справу про вбивство.

10. Глорія Олред, \$20 млн. Юрист “Allred, Maroko & Goldberg” відома жінка-юристка у справах із захисту прав жінок, робочої дискримінації, сексуальних домагань. Її клієнтами були самі Арнольд Шварценеггер, Джей Сімпсон, Майкл Джексон, Дода Файеда, Саша Барон Коен. Крім цього, Глорія любить робити свої справи гласними для ЗМІ та її вважають майстром у веденні прес-конференції.

(Юрій Усманов Правова консультація)

2. Відредагуйте текст відповідно до лексичних, морфологічних, пунктуаційних, стилістичних норм української літературної мови.

3. Підготуйте коротку інформацію про відомих адвокатів-ораторів, які володіли мистецтвом слова.

Текст 4

1. Прочитайте текст. Визначте, до якого функціонального стилю української літературної мови він належить. Укажіть підстиль. За якими мовностилістичними ознаками ви це визначили?

● *Найбільшим підрозділом у системі права є галузь права — сукупність правових норм, які регулюють якісно однорідні суспільні відносини специфічним методом. Основними галузями права України є: - конституційне право — сукупність правових норм, яка регулює основи суспільного і державного ладу, закріплює правовий статус особи, форму держави, порядок діяльності вищих органів державної влади і місцевого самоврядування; - адміністративне право — сукупність правових норм, які регулюють управлінські відносини у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів держави (визначає систему і повноваження виконавчих органів влади та посадових осіб, поняття та види адміністративних правопорушень*

тощо); -цивільне право — сукупність правових норм, які регулюють сферу особистих немайнових та майнових відносин; -сімейне право — сукупність правових норм, які регулюють відносини в галузі шлюбу й сім'ї, а саме: умови укладення і розірвання шлюбу, особисті немайнові і майнові відносини між членами сім'ї, питання усиновлення, опіки, піклування тощо; -трудове право — сукупність правових норм, які регулюють трудові відносини між роботодавцем і працівником, зокрема, порядок укладення та розірвання трудового договору, робочий час і час відпочинку, організацію й оплату праці та ін.; -кримінальне право — сукупність правових норм, які визначають коло суспільно небезпечних діянь (злочинів), види покарань, підстави і принципи кримінальної відповідальності; -фінансове право — сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають у процесі фінансової та бюджетної діяльності держави, банків, інших фінансових установ (порядок формування й розподілу бюджетних коштів, оподаткування, грошового обігу та ін.); -екологічне право — сукупність правових норм, що встановлюють засоби, форми і порядок охорони навколишнього природного середовища; -цивільне процесуальне право — сукупність правових норм, які визначають порядок цивільного судочинства (по-52 рядок розгляду справ, які виникають із цивільних, сімейних, трудових, земельних, природоохоронних правовідносин), а також діяльність господарських судів і нотаріату; -кримінально-процесуальне право — сукупність правових норм, які регулюють порядок провадження у кримінальних справах під час дізнання, досудового слідства і розгляду справи судом. Сукупність норм права, які регулюють певний вид (сторону) однорідних суспільних відносин, називається інститутом права. Розрізняють: галузеві (інститут дарування) та міжгалузеві (інститут договору); регулятивні (інститут купівлі-продажу) та охоронні (інститут деліктної відповідальності); матеріальні (інститут спадкування) та процесуальні (інститут притягнення до юридичної відповідальності) інститути права. Декілька однорідних інститутів права, що регулюють більшу вузьку групу суспільних відносин, ніж галузь права,

утворюють підгалузь права (наприклад, спадкове право — підгалузь цивільного права; податкове право — підгалузь фінансового права та ін.). Систему права можна поділяти на публічне і приватне право. Такий поділ уперше був запропонований ще в Давньому Римі. Відомий римський юрист Ульпіан публічним правом вважав усе те, що стосується інтересів держави, а приватним — те, що служить на користь (інтересам) окремої особи. У публічному праві (конституційне право, адміністративне, кримінальне, фінансове, міжнародне публічне право та ін.) відображуються загальнодержавні чи загальносуспільні інтереси, регулюються відносини між державною владою та громадянами; учасники цих відносин юридично нерівноправні; регулювання здійснюється централізовано, а ініціатива захисту прав належить державі. У приватному праві (цивільне, сімейне, господарське, міжнародне приватне право) відображуються інтереси окремих осіб, регулюються відносини громадян та їх об'єднань між собою; учасники таких відносин юридично рівноправні; регулювання здійснюється децентралізовано, ініціатива захисту прав належить зацікавленій особі.

(Правознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.С.Бакіров та ін.)

2. Поясніть різницю значень слів: *галузь* – *сфера* – *область*. Чи є синонімічними слова *галузь* і *сфера* в поданому тексті? Поясніть відповідь.

3. Знайдіть у словнику та запишіть дефініцію термінологічних словосполучень *деліктна відповідальність*. Назвіть джерело походження цього терміна. Доберіть український відповідник-синонім до іменника *делікт*.

4. Випишіть із тексту юридичні терміносполуки, які відповідають таким конструкціям:

Зразок: прикметник + іменник у Н.в. – цивільне право

- прикметник + прикметник + іменник у Н.в.;
- іменник у Н.в. + іменник у Р.в.;
- прикметник + іменник у Н.в. + іменник у Р.в.;

- прислівник + прикметник + іменник у Н.в.;
- іменник у Н.в. + прикметник у Р.в. + іменник у Р.в.

Текст 5

1. Прочитайте текст. Якої правової сфери він стосується? Укажіть жанр поданого уривку тексту.

1. Незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини - караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин -

караються штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо пам'яток національного значення, -

караються позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

4. Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини, -

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

5. Дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Поясніть різницю значень термінологічних словосполучень позбавлення волі, обмеження волі, які вживаються в тексті. Доберіть до них синоніми з інших комунікативних сфер (розмовної, масмедійної тощо). Чим ці слова відрізняються?

3. Чи вважаєте ви недоліками часті повтори в тексті («дії, передбачені частиною...», «караються штрафом...» і т.д.)? Обґрунтуйте свою думку.

4. Розкрийте значення багатокомпонентного терміна *неоподатковуваний мінімум доходів громадян*. До якої групи термінів за критерієм вживання в різних правових галузях він належить? Чи є синонімічними слова *дохід*, *прибуток*? Поясніть на конкретних прикладах.

Текст 6

1. Прочитайте запропонований фрагмент тексту. З'ясуйте його основну ідею.

● *Серйозні проблеми з етикою, ціннісними настановами, культурою мислення і поведінки, що проявляються на усіх рівнях суспільного життя, є підставою для зростання уваги та усвідомлення необхідності практичних дій у сфері утвердження академічної чесності в системі освіти України. Чесність не може вижити в атмосфері, в якій нечесність не тільки толерується, але й вітається. Навіть найкращі, інтелектуально незалежні студенти можуть бути дезорієнтовані і страждати в деморалізованому оточенні, коли вони бачать, що успіху в навчанні та дослідженні легше досягти шляхом обману, ніж чесною працею. Відданість академічній чесності має принципово важливе значення для будь-якого відкритого й демократичного суспільства. Вона вимагає, щоб студент, викладач, дослідник почували себе абсолютно вільними від руйнівного впливу академічної корупції та консерватизму. Тільки в такій атмосфері*

відкритого та чесного висловлення своїх думок можна досягти реального інтелектуального і матеріального прогресу. Проте академічна доброчесність передбачає не тільки академічну свободу, але й відповідальність за кожне висловлене судження, оцінку, будь-який здійснений людиною вчинок. Вона забезпечує здобуття якісних знань і пропонує свого роду модель мікро-суспільства відкритого типу, здатну суттєво впливати на макро-світ. Увага до цих питань зумовлена також усвідомленням низької довіри до українських інститутів освіти та скепсису щодо їхньої якості на міжнародному рівні. Такий стан справ породжений широкою практикою корупційних стосунків в академічному середовищі та знеціненням питомої ваги суверенності університету. Реально протистояти йому можна лише тоді, коли в цей процес послідовно, крок за кроком буде включатися все більше людей, які розуміють, що це під силу кожній людині; потрібно лише це усвідомити та мобілізувати власні морально-вольові якості. Модернізація української освіти висуває сьогодні на перший план потребу ретельного переосмислення тієї унікальної реальності, якою є навчальний заклад. Діяльність академічного співтовариства може бути ефективною тільки в тому випадку, якщо вона спирається на певний комплекс цінностей, які об'єднують дуже різних осіб в одну команду й надають сенсу їхній спільній діяльності. Академічна чесність в цій ситуації суттєво впливає на формування спільних підходів до організації праці, визначення посадових компетенцій та довіри, процедур прийняття рішень, сприйняття та розв'язання конфліктів тощо.

(Дойчик М. Академічна чесність: данина моді чи життєва необхідність?)

2. Як ви розумієте значення термінологічного словосполучення «академічна доброчесність»?
3. Назвіть закони України, які регулюють питання академічної доброчесності.

4. Випишіть зі статті 42 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-42.htm) та інших законодавчих текстів 10 ключових термінів (або термінологічних словосполучень), що стосуються норм та етичних правил, пов'язаних з академічною доброчесністю.

Текст 7

1. Виконайте мовностилістичне редагування тексту позовної заяви.
2. Укажіть типи лексико-семантичних і граматичних порушень у тексті.

№ ____ / 2018

Від «25» серпня 2018 року
Оболонський районний суд м. Києва
м. Київ, вул. Тимошенко, 2-е

Позивач: ТзОВ «Торг Експрес»
04215, м. Київ, вул. Богатирська, 10
п/р 2222222222 в ПАТ АКБ «Надра»
МФО 333333
Код ЄДРПОУ 44444444
тел. (067) 00000000, ф. 555-222-44

Відповідач: _____,
07.07.1980 р.н.
зареєстр: м. Київ, вул. Кустанайська,
буд. 1, кв. 1,
Ідентифікаційний код 3333333333
Ціна позову : 20000,00 грн.
Судовий збір : 222,00 грн.

Позовна заява
про відшкодування матеріальної шкоди,
нанесеної працівником під час виконання трудових обов'язків

Між Товариством з обмеженою відповідальністю «Торг Експрес» та рядом підприємств, зокрема Товариством з обмеженою відповідальністю «Модерн», м.Київ, Товариством з обмеженою відповідальністю «Шоп» м.Київ, Товариством з обмеженою відповідальністю «Спільне українсько-канадське підприємство «Росток», було укладено договори про надання послуг з пересилання й доставки поштових відправлень згідно умов, яких ці підприємства виступали замовниками (відправниками), а Позивач виконавцем (перевізником) таких поштових відправлень.

Згідно розділу 4 кожного окремого з вищевказаних Договорів, Позивач зобов'язувався здійснювати забір від замовників поштових відправлень з кінцевою їх доставкою адресатам, зокрема на підставі п.4.12 кожного окремого договору, Позивач як виконавець зобов'язувався протягом трьох робочих днів з моменту доставки поштових відправлень перераховувати Замовникам кошти післяплати прийняті ним від одержувачів таких поштових відправлень.

Виконання частини договірних зобов'язань Позивача щодо доставки поштових відправлень, збору післяплати за їх доставку та повернення зібраних коштів в касу, було покладено на працівника Позивача, а саме _____ (Відповідач) котрий з 27 серпня 2018 року був прийнятий на роботу до Київського відділення ТзОВ «Торг Експрес» на посаду водія автотранспортних засобів відділу адресного обслуговування за основним місцем роботи, з одночасним виконанням обов'язків експедитора у порядку суміщення посад, що підтверджується Наказом №1111/12 від 27.08.2018р.

На виконання Позивачем взятих на себе згідно договорів з контрагентами зобов'язань, Відповідачу, починаючи з 27 серпня 2018 року, як особі котра є матеріально-відповідальною перед Позивачем, на підставі накладних видачі відправлень з складу (кур'єру) від 19 вересня 2018 за номерами №КВ0019677 та №КВ0019679 котрі підписані Відповідачем, надавались для адресної доставки поштові відправлення за наступним

переліком номерів поштових відправлень: № 1-0, 2-0, 3-0, 4-0, 5-0, 6-0, 7-0, 8-0, 9-0, 10-0, 11-0, 12-0, 13-0, 14-0, 15-0, на загальну суму 20 000,00 грн. (двадцять тисяч грн., 00 коп.). які _____ згідно Накладних видачі з складу (кур'єру) були отримані та доставлені одержувачам, однак кошти не внесені _____ у касу Позивача.

Таким чином у період роботи на підприємстві Відповідач шляхом не повернення у касу Позивача коштів отриманих від одержувачів за доставлені поштові відправлення з післяплатою заподіяв контрагентам Позивача і Позивачу як виконавцю за договорами пересилання й доставки поштових перевезень матеріальні збитки на загальну суму 20 000,00 грн., які Позивач змушений був відшкодувати відповідним замовникам, зокрема на підставі претензії ТЗОВ СП «Росток» (копія надається), в порядку статті 1172 Цивільного кодексу України як виконавець за договорами і водночас підприємство-працедавець особи що заподіяла збитки під час виконання своїх трудових обов'язків.

З Відповідачем з метою врегулювання правовідносин між ним як працівником та Позивачем як працедавцем, було укладено Договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність як з працівником, що займає посаду безпосередньо пов'язану з збереженням та перевезенням матеріальних цінностей згідно якого Відповідач прийняв на себе повну матеріальну відповідальність за забезпечення зберігання ввірених йому цінностей.

Згідно п.3. Договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність у випадку незабезпечення з вини працівника збереження довірених йому матеріальних цінностей відшкодування проводиться згідно з чинним _____ законодавством _____ України.

Відповідно до ст. 132 КЗпП України за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків, працівники, з вини яких заподіяно шкоду, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку.

Матеріальна відповідальність понад середній місячний заробіток допускається лише у випадках, зазначених у законодавстві.

Пунктом 1 ч. 1 ст. 134 КЗпП України встановлено, що працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадку, коли між працівником і підприємством, установою, організацією, відповідно до ст. 1351 цього Кодексу укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей. Відповідно до роз'яснень п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року N 14 "Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації їх працівниками": У відповідності зі ст.130 КЗпП відшкодування шкоди провадиться незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності за дії (бездіяльність), якими заподіяна шкода підприємству, установі, організації. За шкоду, заподіяну внаслідок порушення трудових обов'язків, працівник несе відповідальність перед підприємством (установою, організацією), з яким перебуває в трудових відносинах.

У п. 8 цієї ж постанови Пленуму роз'яснено, що, розглядаючи справи про матеріальну відповідальність на підставі письмового договору, укладеного працівником з підприємством, установою, організацією, про взяття на себе повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей (недостача, зіпсування), переданих йому для зберігання або інших цілей (п. 1 ст. 134 КЗпП України), суд зобов'язаний перевірити, чи належить відповідач до категорії працівників, з якими згідно зі ст. 1351 КЗпП України може бути укладено такий договір, та чи був він укладений.

Окрім цього, згідно п.5 «Відповідальність» Посадової інструкції, Експедитор несе матеріальну відповідальність за збереження виданих йому відправлень (п.5.7.), збереження та своєчасність внесення в касу

підприємства доручених йому готівкових коштів (п.5.8.).

Відповідно з положеннями ст.136 КЗпП України, покриття шкоди працівниками в розмірі, що не перевищує середнього місячного заробітку, провадиться за розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, а керівниками підприємств, установ, організацій та їх заступниками - за розпорядженням вищестоящого в порядку підлеглості органу шляхом відрахування із заробітної плати працівника. У решті випадків покриття шкоди провадиться шляхом подання власником або уповноваженим ним органом позову до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду.

Також слід звернути увагу на норму статті 1191 Цивільного кодексу України згідно п.1 якої, особа, яка відшкодувала шкоду завдану іншою особою, має право зворотньої вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування.

Відповідно до ч.б., ст. 110 Цивільно-процесуального кодексу України (Підсудність справ за вибором позивача) – Позов про відшкодування шкоди, завданої майну фізичних або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем завдання шкоди. Місцем завдання шкоди позивачу ТЗОВ «Торг Експрес», являється Київське операційне відділення Товариства, яке знаходиться за адресою: м. Київ, вул. Богатирська, 10 (Оболонський район м. Києва), та є структурним підрозділом Товариства (Структурний підрозділ знаходиться територіально віддалено від юридичної особи, не є юридичною особою і не підлягає державній реєстрації), що керується Положенням про Київське операційне відділення, затверджено Наказом №200/В від 01 серпня 2011 року, а також здійснює свою господарську діяльність на місці, відповідно до Договору субаренди (піднайму) №000/101 від 01.01.2018 року.

На підставі викладеного, враховуючи те, що Відповідач добровільно відшкодувати шкоду відмовляється, керуючись ст.ст. 11, 16, 22, 23, 1172.ю 1191 ЦК України, ч. 1 ст. 130, п. 1,3 ч. 1 ст. 134, ч. 3 ст. 136, п. 4 ч. 1 ст. 232 КЗпП України, ст.ст. 3, 79, 88, ч. 6,14 ст. 110, 119, 120 ЦПК України,

ПРОСИМО СУД:

1. Прийняти даний позов до розгляду;
2. Стягнути з _____ на користь ТзОВ «Торг Експрес» шкоду, відшкодовану замість нього Позивачем та завдану ним у ході неналежного виконання трудових обов'язків експедитора-водія автотранспортних засобів, шляхом зловживання службовим становищем в сумі 20 000,00 грн. та судовий збір.

Додатки:

1. Копія Наказу про прийом на роботу №1111/12 від 27.08.2018р. – 1 аркуш;
2. Копія Посадової інструкції експедитора від 27.08.2018р. – 3 аркуші;
3. Копія Посадової інструкції водія автотранспортних засобів від 27.09.2018р. – 2 аркуші;
4. Копія Договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність працівника _____ – 1 аркуш;
5. Копії Накладних видачі з складу «Київ-Оболонь» (кур'єру) _____ № КВ 0000 від 29.10.2012р. – 4 аркуші;
6. Копія Положення про Київське операційне відділення ТзОВ «Торг Експрес» - 3 аркуші;
7. Копія Наказу про створення операційного відділення №2000 від 01 грудня 2009 року – 4 аркуші;
8. Копія Договору суборенди (піднайму) №000/101 від 01.01.2012 року – 9 арушів;
9. Документ про сплату судового збору в розмірі 222,00грн. – оригінал для суду.
10. Примірник Позовної заяви із вищепереліченими Додатками – для Відповідача.

Директор

ТзОВ «Торг Експрес»

Повалій А.П.

Текст 8

1. Прочитайте наукову рецензію.

РЕЦЕНЗІЯ *на навчальний посібник: О.Л. Ковальчук* *«Лінгвістичний аналіз юридичних термінів»*

Пропонований посібник присвячений надзвичайно актуальному питанню міждисциплінарного підходу до навчально-освітньої підготовки майбутніх комунікативно компетентних юристів, здатних надавати якісні правничі послуги в усній і писемній формах. Тут особливу роль грає досконале опанування фаховою термінологією, яка складає наукову й теоретичну базу для вирішення різних прикладних задач.

Структура й змістове наповнення рецензованого посібника підпорядковані меті його створення – ознайомити студентів з основними концепціями дослідження юридичних термінів у лінгвістичному аспекті, навчити їх встановлювати термінологічний статус мовних одиниць у фахових текстах; правильно тлумачити значення термінів та коректно їх вживати в правовому контексті; визначати функції юридичних термінів в офіційно-діловій, науковій, масмедійній сферах комунікації; уникати типових мовних помилок, пов'язаних із явищами псевдосинонімії, паронімії, калькування тощо, що, на превеликий жаль, часто виникають у фахових текстах.

Позитивним є той факт, що в посібнику в теоретичному блоці та практичних завданнях використано юридичну термінологію з конституційного, кримінального, сімейного, цивільного та інших видів права, що дозволяє студентам сформулювати загальне уявлення про термінологічну систему різноманітних правових галузей на початковому етапі їхнього вивчення. Також у кінці посібника подано словник найуживаніших мовних кліше й терміносполук, що сприятиме швидкому запам'ятовуванню усталених виразів професійної мови юриста.

Щодо побажань до майбутньої роботи над посібником з метою його вдосконалення, то тут хотілося б поради розширити словник типових зворотів, мовних кліше, наукових фразеологізмів з юриспруденції, залучивши термінологію з інших галузей права.

Рецензент –

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
Інституту права Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

Петренко Л.С.

2. Виконайте тестові завдання:

- Якої структурної частини не вистачає в тексті рецензії?
 - А) обґрунтування актуальності навчального посібника;
 - Б) висновку рецензента;
 - В) порад і рекомендацій рецензента
- Яку з перелічених ознак наукового стилю порушено в рецензії?
 - А) точність;
 - Б) зрозумілість;
 - В) нейтральність
- Які типи помилок трапляються в тексті рецензії?
 - А) лексичні кальки;
 - Б) тавтологія;
 - В) плеоназм

3. Відредагуйте останнє речення першого абзацу рецензії.

Текст 9

1. Прочитайте наукову статтю. Яку проблему порушено в цій статті?

Термінологічні проблеми інституту експертизи в кримінальному процесуальному праві

Відповідно до п. 14 ст. 92 Конституції України засади судової експертизи в Україні визначає лише закон. У ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», яка має назву «Суб'єкти судово-експертної діяльності» вказано, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці з певних галузей знань у порядку та на умовах, визначених законом. У тексті чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) поряд з експертом неодноразово згадується експертна установа як така, що за наявності відповідних процесуальних рішень слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, здійснює проведення експертизи (ч. 1 ст. 242, п. 2 ч. 2, ч. 6 ст. 244, ч. 1 ст. 332 КПК України). При цьому, на відміну від експерта, цю установу або її керівників, уповноважених представляти дану установу у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями та юридичними і фізичними особами, ні Закон України «Про судову експертизу», ні КПК України не наділяє жодною іншою ознакою суб'єкта кримінально-процесуальних відносин. Так, Закон України «Про судову експертизу» встановлює професійні права й обов'язки експерта, загальні вимоги щодо можливості здійснення ним судово-експертної діяльності та засади його юридичної відповідальності (ст. 10, 11, 12 та ін.). У ст. 69 КПК України визначені вимоги до експерта в кримінальному провадженні та його процесуальні права й процесуальні обов'язки. Щодо наявності в експертної установи процесуального статусу чи процесуальних повноважень або можливості їх набуття під час здійснення судочинства в зазначених нормативно-правових актах – жодного слова. Цей недолік, зумовлений небажанням дотримуватися юридичної техніки нормотворення та інших положень теорії правотворчості, судді, прокурори, слідчі, адвокати та інші

фахівці, які практикують у сфері кримінальної юстиції, звикли не помічати. Традиційно більшу частину експертиз, що призначаються в кримінальних провадженнях, проводять експерти науково-дослідних установ судових експертиз Мін`юсту, судовомедичних та судово-психіатричних установ системи органів охорони здоров'я України, експертних служб МВС, Міністерства оборони, СБУ та Державної прикордонної служби України (ч. 2 ст.7 Закону «Про судову експертизу»). Організація роботи зазначених установ здійснюється їхніми керівниками на підставі підзаконних нормативно-правових актів. На них покладається розподіл навантаження між експертами, забезпечення в експертних установах документообігу, прийому осіб із питань призначення або замовлення досліджень, зберігання речових доказів та інших матеріалів тощо. На перший погляд немає проблем. Проте вони існують і давно, на них звертали увагу відомі експерти-криміналісти ще в 90-х роках минулого століття, які наполягали на необхідності закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві процесуальних повноважень керівника експертної установи, які стосуються його взаємовідносин з експертом (експертами), а також з особами або органами, за рішенням яких призначено експертизу. І це ще за часів дії КПК УРСР 1960 року, в якому була стаття 198 «Проведення експертизи в експертній установі», яка встановлювала: «Одержавши постанову про призначення експертизи, керівник експертної установи доручає проведення експертизи одному або кільком експертам. Ці експерти дають висновок від свого імені й несуть за нього особисту відповідальність». Від позитивного вирішення питання про унормування в процесуальному законі статусу керівника експертної установи та інших суб'єктів експертного дослідження залежить подальший розвиток експертної діяльності в кримінальному процесі. Відсутність відповідей на це та пов'язані з ним інші питання у чинному КПК України не сприяє швидкому виконанню завдань кримінального провадження та реалізації такої важливої його засади як розумні строки. Порівняно з минулим наші органи досудового розслідування, прокуратури й суду сьогодні витрачають значно більше часу

як на вирішення питання про призначення експертизи, так і на очікування початку її проведення експертами та отримання висновків за результатами експертного дослідження. Особливо проблематичним стало призначення й організація проведення комплексних експертиз, а також тих досліджень, які потребують включення до складу комісій експертів фахівців, що не працюють в експертних установах і не пройшли атестації як судові експерти. Наслідком цього стали тривалі очікування учасниками кримінального провадження результатів судових експертиз та їхні скарги на надмірне за часом кримінальне провадження в різні інстанції та міжнародні організації. У багатьох інших державах таких проблем майже немає. Підхід простий: якщо засада забезпечення розумності строків здійснення досудового розслідування та судового розгляду вимагає швидкого отримання результатів окремого експертного дослідження, а експертні установи держави чи атестовані експерти, яким завжди надається перевага при призначенні експертизи, з якихось причин не мають можливості забезпечити інтереси органів досудового розслідування, прокуратури й суду, останні мають право доручити проведення експертизи іншим відповідним фахівцям, у тому числі іноземним. Для такої альтернативи процесуальний закон встановлює окремий порядок залучення експерта (експертів) для проведення експертизи, який відрізняється від залучення атестованого експерта або порядку призначення та проведення дослідження експертами експертної установи.

Отже, цим досвідом варто скористатись, і тоді можна сподіватись на підвищення ефективності в діяльності органів кримінальної юстиції та зменшення поразок України в Європейському суді з прав людини через незадоволення скаржників тривалістю здійснення щодо них кримінального провадження.

2. Напишіть рецензію на подану статтю.
3. Укажіть, які номенклатурні назви вживаються в поданому тексті.
4. Випишіть із тексту юридичні терміни, що є назвами:
 - а) юридичних і фізичних осіб

- б) процесуальних дій
- в) об'єктів і результатів правової діяльності

Література

Законодавчі документи

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 01 вересня 2019р.: Офіційний текст. Київ: Алерта, 2019.
2. Кодекс законів про працю України. Київ: Право, 2020. 120с.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 8 жовтня 2019 року. Київ: Алерта, 2019. 264с.
4. Сімейний кодекс України: Київ: Право, 2020. 104с.
5. Цивільний кодекс України: за станом 21.03.2019р. Київ: Алерта, 2019. 316с.

Наукові та навчально-методичні праці

6. Андрєєва Т.М., П'ятецька О.В. Українська мова за професійним спрямуванням: фахова комунікація: навч. посібник. Київ: Принт-Сервіс, 2017.
7. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія: навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Стилос, 2004. 275с.
8. Артикуца Н.В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію//Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. Вип.6. Київ: КНЕУ, 2005. с. 84-89.
9. Беліков О.О. Тлумачний словник найсучасніших юридичних термінів. Харків: Прапор, 2011. 320 с.
10. Вакуленко М.О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361с.
11. Гладківська О.В. Вимоги до нормативно-правової термінології //Інформація і право. №1 (13). 2015. с. 55 – 62 .

12. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів // Проблеми української термінології. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська Політехніка», 2008. с. 294-297.
13. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України)/Українське право. 1997. №3. с.102-106.
14. Кочан І.М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посібник. Київ: Знання, 2013. 294с.
15. Красницька А.В., Чулінда Л.І. Вимоги до вживання юридичних термінів у нормативно-правових актах // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи. Київ. 2018. с. 100 -104.
16. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2014. 380 с.
17. Мінченко О.В. Особливості правничої мови: загальнотеоретичний аспект // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Юридичні науки, 2019. Т.30 (69). №1. с.7-11.
18. Мова української юриспруденції: навч. посібник / В.М. Пивоваров та ін. Харків: Право, 2019. 330с.
19. Пиголкин А.С. Язык закона: черты, особенности. Москва: Юрид. лит., 1990. 190с.
20. Рабінович П.М., Дудаш Т.І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика) //Вісник Національної академії правових наук України. №1 (88). 2017. с.17-29.
21. Руколянська Н.В. Полісемія в термінології кримінально-процесуального права України// Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. Дніпропетровськ, 2015. с. 124-132.
22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова: Полтава : Довкілля, 2006.
23. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч.посіб. Київ,

2010.

24. Сизонов Д.Ю. Медична термінологія в мас-медіа: стилістичний потенціал: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012.195с.

25. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) [Текст] / Е.Ф. Скороходько ; Український ін-т лінгвістики і менеджменту. Київ : Логос, 2006. 100 с.

26. Словник медійних перифразів ХХІ століття/уклад.: Я.В.Козачок, В.М.Васильченко, І.А.Костюк [та ін.]. Київ: НАУ, 2014.152с.

27. Словник паронімів, омонімів та сталих виразів/Уклад.: Н.Г.Немировська. Харків: Основа, 2012.

28. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): дис. ... доктора філол. наук: спеціальність 10.02.01. Київ , 2003. 597с.

29. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. 252 с.

30. Українська термінологія і сучасність:Збірник наукових праць / Відп. ред. В.Л.Іващенко. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип.ІХ. 232с.

31. Шевченко Л.І. Проблеми інтелектуальної еволюції української літературної мови: навч. посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 176с.

32. Шевченко М. Антонімія в організації лексико-семантичних відношень у терміносистемі цивільного права // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.6. Київ, 2005. с.137-141.

33. Шеремета Н. Правнича термінологія української мови та процеси творення // Вісник Національного університету «Львівська політехніка».

Серія «Проблеми української термінології». Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. с.120-123.

34. Юрислінгвістика: словник термінів і понять/Л.І.Шевченко, Д.В.Дергач, Д.Ю.Сизонов, І.В.Шматко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 348с.

35. Яценко Н.О. Функціонально-стильовий напрям в українському термінознавстві кін. ХІХ-поч.ХХІ ст.// Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. 2011. Кн. 2. С. 40-45.

Інтернет-ресурси:

36.http://shron1.chtyvo.org.ua/Holubovska_Iryna/Bahatomovnyi_iurydychnyi_slo_vnyk-dovidnyk.pdf

37.http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11215/Artykutsa_Mova_prava_i_yurydychna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

38.http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6301/Artykutsa_Kul'tura_pravotvorchosti_i_mova.PDF

39. <https://www.rada.gov.ua>

40. <https://www.president.gov.ua>

41. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn>

Словник найуживаніших термінологічних словосполучень і мовних кліше із різних галузей права

Конституційне законодавство України

- права, свободи та обов`язки громадян
- нормативно-правовий акт
- територіальний устрій держави
- адміністративно-територіальний устрій
- принцип верховенства права
- верховенство Конституції
- конституційний лад
- державний апарат влади
- зовнішньоекономічна діяльність
- здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави
- відставка Кабінету Міністрів
- створення тимчасової спеціальної комісії
- поширення юрисдикції судів
- централізація (децентралізація) державної влади
- надання професійної правничої допомоги
- корінні народи і національні меншини
- підстави набуття (припинення) громадянства
- громадські організації
- захист суверенітету та територіальної цілісності
- державні символи
- органи державної влади: виконавчі органи, законодавчі органи, судові органи.
- глава держави
- гарант державного суверенітету (територіальної цілісності, додержання Конституції)
- виборча система

- гарантувати захист від...
- оскарження рішень
- висловлювати недовіру
- національна безпека
- неухильно додержуватися Конституції
- всеукраїнський референдум
- загальна або часткова мобілізація
- воєнний, надзвичайний стан
- у/введення воєнного (надзвичайного) стану
- позачергові вибори, позачергова сесія
- здійснення свого виборчого права
- затвердження (схвалення) рішень
- коаліція депутатських фракцій
- призначати на посаду
- обіймати посаду
- усунути з посади, відкликати з посади, звільнити з посади
- місцеве самоврядування
- право власності на ...
- забезпечення (екологічної, інформаційної, економічної та ін.) безпеки
- створювати умови для ...
- народне волевиявлення
- недоторканність (депутатська, кордонів, житла...)
- дострокове припинення повноважень
- строк повноважень
- депутатський мандат
- позбавлення депутатського мандата
- набрання законної сили
- повторний розгляд закону (законопроєкту)
- згідно з чинним законодавством, відповідно до чинного

законодавства

- порядок денний
- порушувати питання, виносити питання на розгляд
- державний бюджет
- видатки держави на ...
- грошово-кредитна політика
- контроль за додержанням
- посягання на честь і гідність
- постанова (законопроект) про внесення змін до
- рішення органів місцевого самоврядування
- (не) суперечити Конституції
- обмеження прав людини
- презумпція невинуватості (винуватості)
- надання неправдивих свідчень
- надання завідомо неправдивої інформації
- підкуп виборців
- вносити подання до ...
- правові засади підприємництва
- порядок проведення виборів (референдумів)
- цивільно-правова відповідальність
- статус столиці України
- право на життя, свободу (думки й слова, світогляду і віросповідання)

Кримінальне законодавство

- Кримінальний кодекс України
- порушити (закрити) кримінальну справу
- відповідно до статті...(частини статті...) Кримінального кодексу
- досудове слідство
- обвинувальний вирок
- виправдувальний вирок
- суспільно небезпечне діяння
- залежно від ступеня тяжкості

- у ролі свідка (як свідок)
- нести кримінальну відповідальність
- у разі невиконання (вчинення, несплати, відмови)
- вчинити (скоїти) злочин
- вирок суду
- порядок виконання судових рішень
- доведеність вини
- дисциплінарний проступок
- доказова база
- притягуватися до кримінальної (юридичної) відповідальності
- підлягати кримінальній відповідальності
- звільнення від кримінальної відповідальності
- здійснюватися в судовому порядку
- відбування покарання
- довічне ув'язнення
- позбавлення волі на строк від ... до ... років
- обмеження волі
- передбачений частиною ... статті ...
- дострокове звільнення
- пом'якшувальні обставини
- на підставі закону
- відшкодування збитків
- усунення заподіяної шкоди
- у/вжити запобіжних заходів щодо
- містити склад злочину
- погашення судимості
- суб'єкт (об'єкт) правопорушення
- за наявності обставин
- речовий доказ
- прямі (непрямі) докази

- стан афекту
- примусові заходи (виховного, медичного, адміністративного ... характеру)

- зняття судимості
- стан неосудності
- перебіг давності
- уповноважена особа
- ухвала суду про ...
- виправні роботи
- конфіскація майна
- особа, до якої застосовуються заходи
- за сукупністю злочинів
- ухилення від сплати податків
- грубе порушення закону (законодавства)
- умовно-дострокове звільнення
- каратися штрафом
- дії, вчинені з метою (передбачені частиною... статті ...)
- умисні дії
- посягання на життя
- факт насильницької смерті
- огляд місця злочину
- державна зрада
- порушення авторських прав
- напад з метою заволодіння
- заподіяння майнової шкоди
- незаконне виробництво
- незаконна торгівля
- підробка документів
- через брак доказів
- жорстоке поводження з ...

- перевищення службових повноважень (влади)
- протиправні дії (діяння)
- неналежне виконання професійних обов'язків
- задовольнити скаргу
- неупереджене розслідування
- незаконне привласнення майна
- заподіяння майнової шкоди
- зловживання опікунськими правами
- доведення до самогубства
- убивство через необережність
- нанесення тілесних ушкоджень
- громадські та виправні роботи
- закон про амністію
- оголошення амністії
- відкрити кримінальне провадження
- умисне убивство
- відбувати покарання у виді ...
- акт про помилування
- особи, засуджені відповідно до ...
- в особливо великих розмірах (крадіжка, грабіж, шахрайство)
- захоплення (тримання) як заручника
- перешкоджання слідству
- замах на вбивство
- торгівля людьми
- не підлягати оскарженню
- контрабанда наркотичних засобів
- наруга над місцем поховання
- схиляння певної особи до ...

Цивільне законодавство

- Цивільний кодекс України

- суб`єкти (об`єкти) цивільних правовідносин
- особисті немайнові відносини
- майнові відносини власності
- види правочинів
- авторське право
- спадкове право
- ціна позову
- зустрічний позов
- судовий збір
- юридична особа
- спадковий договір
- цивільна дієздатність (повна, неповна)
- право власності
- інтелектуальна власність
- система цивільного законодавства
- договір про спільну діяльність
- ліцензійний договір
- рухомі (нерухомі) речі
- подільні (неподільні) речі
- комерційна концесія
- розрахунок за акредитивом
- відкличний (безвідкличний) акредитив
- договір охорони
- договір страхування
- договір позики
- договір доручення
- платіжне доручення
- комерційна таємниця
- (не)матеріальні блага
- прийняття спадщини

- цінні папери
- спадкування за заповітом
- заповідальний відказ
- управління майном
- захист честі, гідності та ділової репутації
- зберігання цінностей (речей)
- договір перевезення вантажу
- права пасажирів
- провізна плата
- будівельний підряд
- договір позички
- найм (оренда) житла
- договір лізингу
- найм транспортного засобу
- оренда земельної ділянки
- рента (договір ренти)
- договір дарування
- довічне утримання (догляд)
- роздрібна купівля-продаж
- договір купівлі-продажу
- право на неустойку
- сплата неустойки
- самочинне будівництво
- захист права власності
- суб`єкти права власності
- право на медичну допомогу
- право на охорону здоров`я

Сімейне законодавство

- Сімейний кодекс України
- учасники сімейних відносин

- право особи на сім`ю
- реєстрація шлюбу
- реєстрація актів цивільного стану (РАЦС)
- добровільний шлюб
- шлюбний договір
- визнання шлюбного договору недійсним
- розірвання шлюбного договору
- захист сімейних прав та інтересів
- право на материнство (батьківство)
- право спільної сумісної власності
- права та обов`язки подружжя
- майнові права подружжя
- право на зміну прізвища
- розмір аліментів
- спір про батьківство (материнство)
- встановлення факту батьківства (материнства)
- рівність прав та обов`язків батьків
- оспорювання батьківства особою
- зміна прізвища (імені по батькові) дитини
- прийомна сім`я
- позбавлення батьківських прав
- поновлення батьківських прав
- прийомні діти
- прийомні батьки
- дитячий будинок сімейного типу
- процедура усиновлення
- забезпечення таємниці усиновлення
- недійсність усиновлення
- опіка над дітьми
- патронат над дитиною

- договір про патронат над дитиною
- патронатний вихователь
- стягнення аліментів
- усиновлення іноземцем дитини
- нагляд за дотриманням прав дітей

Трудове законодавство

- законодавство України про працю
- право громадян на працю
- право на відпочинок
- поліпшення ефективності суспільного виробництва
- зростання продуктивності праці
- трудовий договір
- умови та охорона праці
- оплата праці
- мінімальний розмір заробітної плати
- індексація заробітної плати
- норми праці
- нормування праці
- режим роботи
- регулювання трудових відносин
- охорона трудових прав
- тривалість робочого часу і відпочинку
- порушення трудової дисципліни
- дисциплінарне стягнення
- соціальне страхування
- втрата працездатності
- працездатність громадянина
- вільний вибір виду діяльності
- наймана праця
- праця на благо суспільства

- укладення трудового договору, контракту
- переукладання контракту
- принцип рівності прав і можливостей
- професійна спілка
- первинні профспілкові організації
- членство у професійній спілці
- інтереси працівників
- дистанційна (надомна) робота
- засоби індивідуального захисту
- матеріальна відповідальність
- оздоровлення працівників
- медичне страхування
- у разі ліквідації установи (реорганізації підприємства)
- строковий (безстроковий) трудовий договір
- підстава припинення трудового договору
- колективний договір
- виплата компенсації
- трудові пільги для працівників
- незаконне звільнення з роботи
- строк випробування (випробувальний термін)
- державна служба зайнятості
- правила внутрішнього трудового розпорядку
- переведення на іншу роботу
- поновлення на роботі
- робота за сумісництвом
- відсторонення від роботи
- нічна робота
- гнучкий режим робочого часу
- надурочна робота
- стаж роботи

- щорічна відпустка
- декретна відпустка
- додаткова відпустка
- порядок оплати праці
- трудова книжка
- довідка про заробітну плату
- строк виплати зарплати
- посадовий оклад
- задоволення грошових вимог
- індивідуальні трудові спори
- тарифна система
- учасник бойових дій
- вихід на пенсію
- пенсійне забезпечення
- біржа праці
- державне соціальне страхування
- прогул, відсутність на роботі без поважних причин
- медичний висновок